ТОРГОВЛЯ ЖЕМЧУГАМИ.

КОМЕДИЯ В IV ДЇЯХ.

Написав

Григорий Цеглиньский.

У ЛЬВОВІ, 1897.

Коштом Редакциї „Зорі“.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

ОСОБИ:

Осип Калитка, панок.
Теодора, єго жінка.
Марійка
Ольґа } їх діти.
Олена, їх тїтка, стара панна.
Борис Бігунець, молодий урядник.
Антін Точка, відставний урядник, сусїд Калиток.
Юлїя, єго жінка.
Анночка
Леонїд [академік] } їх діти.
Симеон Головка, кандидат адвокатский.
Андрей Бігунець
Катерина, єго жінка } Борисові родичі.
Галя, слуга у Калиток.
Костя, слуга у Бігунців.
Післанець, служба склепова, возьний.

Діє ся: дія перша і четверта у Калиток; дія друга у Точок; дія трета у Бігунців. [Між дією другою а третою минає місяць часу]. — Час: тепер.

Дїя перша.

Декорация. Сьвітлиця у Калиток, з головними дверми входовими, лївобічними і правобічними до побічних комнат. Обстанова старосьвітска і як у зажиточних людий.

Сцена перша.

Калитка. Точка.

Калитка [сидить на софі і переглядає пильно часописи, що в безладній купі лежать перед ним на столї].

Точка [ходить по сьвітлици]. Нема нїчо?

Калитка [важко]. Нема.

Точка. Глядїть в новинках.

Калитка. Та я там гляджу, нинї вже по раз третий. Нема нїчо. *[Кидає часопись і все важко].* Оттак гляджу вже пятий рік, день за днем, ранок за ранком і годї дочекатись. Недоля тай годї!

Точка. А ви бували-ж де в тїй справі?

Калитка. Де я не був, де я не благав! Був у самого президента, секретаря, референта, всїх послів наших переходив. Біда тай годї!

Точка. Хвалити Бога, що хоть чоловік за своїм не потребує ходити. Мій Симеон, — ви-ж знаєте, що Симеон Головка заручений з моєю Анночкою.

Калитка [живо]. Нї, не знаю; ви менї нїчого не казали.

Точка [важно]. Заручений вже від року. Ми сего нїкому не казали, тайком їх заручили, щоб уйти всїляким обмовам, коварствам, сплетням, як те звичайно буває. Отже мій Симеон, — бо так вже на певно можу єго назвати, — то єдиний чоловік. Скінчив права, поробив іспита, всту-

пив на практику адвокатску; леда день перебуде практику, отворить канцелярию і стане чоловіком, без нічийого заходу, просьби, ласки.

Калитка. То але!

Точка. Ваш Борис мабуть пошкодив собі тим, що гуляка великий.

Калитка. Де там, сусідо! Се найпоряднійший молодець в сьвіті. Як єго всї настоятелї хвалять: і добрий і справний і спосібний...

Точка. А чому-ж єго не іменують?

Калитка [опускаючи руки]. Така вже доля наша.

Точка. А він вже що у вас взяв?

Калитка [махає рукою].

Точка. Взяв?

Калитка. От радше не питайте.

Точка. Скажіть, то і вам на серцю полекшає.

Калитка [з тиха]. Та взяв...

Точка. Богато?

Калитка. До трох тисяч золотих.

Точка. Пробіг, я за ті гроші три доньки віддав би. А він — так нараз взяв?

Калитка. Та де нараз! Помагали на академиї, помагали, як складав іспита, — о, тогдї нас найбільше коштовало; ми було налягаєм на іспита, а він налягає на гроші, кождий іспит треба було заплатити. Потім помагали ще на практицї, — і так зложилось до трох тисяч золотих...

Точка [суворо]. О, я би свому і сотика не дав. Маєте знати, що як мій Симеон почав у нас бувати, ми єго навіть не приймили нічим. Стара бувало аж ридає: я — ні, тай ні. Доперва як осьвідчив ся, попросили перший раз на гербату. І тепер нераз оповідає про свої такси, манатки, потреби, видатки, — я лиш слухаю, тай в души міркую: говори здоровий, я вже знаю, куда ти зміряєш. Але мене не підійдеш. Маєте знати, я свого будучого зятя люблю, як найріднійшу дитину, для него маю все, — але аж на весілю. Така моя засада.

Калитка. А як вам перед весілєм втікне?

Точка [живо, переляканий]. Хто втікне? Що втікне? Кажіть, ви мабуть щось знаєте!

Калитка. Я? Сохрани Господи, я нічогісько не знаю, я лиш так собі.

Точка [прийшовши до себе]. Маєте знати, що д-р Симеон Головка, мій будучий зять, то дуже честний чоловік.

Калитка. Часом і найчестнійший втікає.

Точка [лихий]. Даруйте, сусїдо, ви хиба не знаєте д-ра Симеона Головку. Але я вам що иншого скажу. Як ви молодця, так як я, тримаєте з далека, нічим єму не надскакуєте, ніякими забагами, прибагами і завдатками, можете бути певні, що єго вяже до вас не материяльний хосен, не сподївана мамона, але те ідеальне, небесне звено́, що називаєсь любвою. Противно, як ви коло молодця надскакуєте, єго золотите, єму платите, ходите, просите, — він стане здуфалий, вас собі злегковажить, і такий звичайно при першій-ліпшій нагоді втікає.

Калитка [зриваєсь, з острахом]. Хто втікає? Борис мав би втечи? Пробіг, сусїдо, ви мабуть щось знаєте.

Точка. Я нічого не знаю. Знаю лиш те, що купований зять нічого не варт.

Калитка [відотхнувши, свобіднійше]. Але-ж, сусїдо, поміркуйте: як не дасте ви, він піде деинде, і або пропаде, або наробить довгів, що опісля в двоє тілько заплатите. А так, давши, ви маєте зятя і відсотки в кешени. Га?

Точка [нервово]. А як втече, то взяли вітри і зятя і капітал.

Сцена друга.

Попередні. Марійка, Теодора, Ольґа [входять головними].

Марійка [вбігає перша]. Татуньцю! Татуньцю! Чи ви чули? Борис іменований комісарем.

Калитка [радїсно]. Що? Де?

Теодора. В містї вже всї знають. Так нас поздоровляли...

Точка. В часописях нема нїчо.

Ольґа. Має бути в нинїшних телєґрамах.

Точка [до Калитки]. Ану глядїть в телєґрамах.

Калитка [шукаючи в часописи]. Єсть, єсть! *[Читає].* Борис Бігунець іменований комісарем... Слава-ж тобі, Господи!

Марійка. Аж телєґрафічно заіменований. Раз слава!

Точка [на боці]. Ось богацке щастє! *[В голос]* В такім случаю складаю свої благожеланя, насамперед вам, панно Марійко, дай вам, Боже, всьо, як найлучше, а потім вам, родичі, що діждали ся такої потїхи з дїтий. А раджу не пиняти і скоро весїля справляти, бо чейже тепер нїчо не стане на завадї. *[До Ольґи]* А ви, Ользуню, не журіть ся, прийде і на вас черга. Найтяжше, як то кажуть, першій вийти замуж, а друга вже й сама йде.

Ольґа. Я тим і не журю ся. Маю час.

Точка. Час не час, ви-ж ровесниця моєї Анночки, а і єї години до вінця почислені.

Ольґа. Я не лякаюсь хоч і самій остати. Сьвіт великий. Живе тілько, поживу й я, коби лиш уміти жити. *[Відходить на лїво].*

Точка. Правда, правда, ви все поступові. Але я жаднїй, хоч і поступовій паннї не вірю. Слово говорить ся, а замуж іде ся. Пращайте, сусїдоньки, пращайте! Я спішу подїлитись сею новиною із своїми. Пращайте! *[Відходить в головні].*

Сцена трета.

Попередні. Олена [вибігає з правого боку].

Олена. А бачите? Не на моїм стало? Що вам зашкодило стати в потребі молодому чоловікови, тепер маєте все: і зятя і честь і становище. *[Сумно]* Не так се зі мною було. Як би менї родичі, царство їм небесне, не пожалували були кількасот золотих, я би нинї панею була, господинею...

Марійка. Чекайте, тїточко, чекайте; прийде ще і на вас черга.

Олена [важко]. О, вже! *[Надїйно]* Але Господь ласкавий! *[Жваво]* Тепер же, гайда до весїля і хвилиночки не тратити.

Теодора. Се правда.

Калитка. Правда, правда; Борис все говорив, що зараз по іменованю відбудесь вінчанє. Проте нема що пиняти.

Марійка [жваво]. Перше всего виправа. Ходім зараз до склепів.

Теодора. Я-ж мушу передше о кухни подумати.

Марійка. То я з тїткою піду і з Ольґою.

Ольґа [з лївих]. Мене лишіть тепер, бо я мушу наукою занятись.

Марійка [до тїтки]. То ми самі підемо.

Теодора. Але і я мушу бути при тім.

Ольґа [я. в.]. Ви підіть і замовте: нехай сюда принесуть, потім вибирати-мемо всї.

Марійка. Так добре. Ходім тїточко!

Олена. Іду, іду, лиш приберусь троха. *[Виходить в праві дверi, потім убрана по виходному, виходить з Марійкою в головні].*

Сцена четверта.

Попередні.

Калитка. А ми, дружинонько моя, ось так зробимо: ти займись дїлом в кухни, а я вже напитки беру на свою голову: спроваджу вино, спущу в фляшки, замовлю пиво, горілку і все проче.

Теодора. Я гадаю, що весїлє треба справити, як належить, бо ще друга дївчина є в хатї.

Калитка. Розумієть ся. На сила-ж гостий нам числити?

Теодора. Передше мусимо знати, сила гостий запросить тамта сторона.

Калитка. Мусимо ще нинї Бориса запитати.

Теодора. Чому єго ще нема?

Калитка. Не дивуй ся сему, дружинонько моя. Таж він по іменованю має тисячні орудки. Мусить представитись своїм настоятелям, поїхати тут і там, подякувати; се занятє не аби-яке. Може аж вечером покажесь.

Теодора. На всякий спосіб, нам числити що найменше на сто осіб. І у них фамілїя численна, і наша велика. *[Наче пригадавши собі]* Господи, менї-ж би за дробом на село написати, качками, індиками. *[До Ольґи]* Ользю! Ользю! У нас дїла тілько, що голова сохне, а ти сидиш та лиш пишеш.

Ольґа [виходить з лївих]. Я вам у всякім дїлї поможу, матїнко, але через те науки переривати не можу. Ви-ж

знаєте, що я скінчила учительску практику та хочу до іспита зголоситись.

Теодора. На що-ж тобі всего того?

Ольґа. На те, щоб не сидїти даром та вижидати, аж хто змилуєсь надї мною, але на всякий случай мати своє місце в сьвітї, в котрім би і самому прожити можна...

Теодора. Ти сама проживати: така хороша і учена і богата?

Ольґа. Се дїла в нїчім не зміняє: мушу сидїти і чекати, як кожда инша. А хто заручить, що я дочекаюсь, якого *я* хочу. Звичайно ймаєсь, от що попаде, щоби на леду́ не остати. Я так не хочу. Місто сидїти та вижидати, я хочу вчитись і вибороти собі житло, на всяк случай самостійне, в горожаньскій, народній службі. Явить ся такий герой, як я хочу — добре, я кину службу і піду за ним, — як нї, жити-му, як кождий чоловік инший.

Теодора [збираючи раменами]. За мене того не бувало.

Калитка. Я єї розумію, дружинонько моя: се пусті мрії нинїшних закрути́голов, десь то я читав за них в ґазетї. Нехай спробує, побачить, що служба не для дївчини.

Ольґа [вихиляючись з лївих]. А тілько вже служить.

Калитка. Не хочу я бачити тої жіночої служби. Служба — то лиш для мужчин. *[Чути дзвінок]* Але хтось дзвонить.

Сцена пята.

Попереднї [без Ольґи]. Післанець [з листом].

Післанець [входить головними]. Пан комісар Бігунець кланяють ся і посилають сей лист. *[Віддає лист з перстенем в серединї].*

Калитка. А то від пана комісаря. Дякую! *[Добуває мошоночку і дає єму за дорогу].* Кланяй ся пану комісарови і скажи, що чекаєм на него. *[Післанець відходить в головнї].*

Калитка [втїшно, з листом в руках]. Бачить ся, дарunочок для нареченої. Помацай, дружинонько, перстенець! Що за серце у того чоловіка, яка нїжна увага! Серед тілько занятій він памятає на наречену першу. Лишім се так, аж прийде Марійка, сама собі розпечатає.

Теодора. Що то за втїха буде!

Сцена шеста.

Попередні. Марійка, Олена [входять головними, за ними юрба лавочної служби з ліктевими товарами на плечах. Всї стають в глубинї сцени рядом коло дверий головних].

Марійка. Вибрала на разї лиш на суннї. Вернула скорше, бо зустрінула на дорозї Борисового хлопця. Казав, що лист приніс.

Теодора. І в листї щось.

Олена. Певно щось до віночка — даруночок. Гей, гей *[Важко зїтхає]*.

Марійка [скоро]. Де-ж він?

Калитка, Теодора [подаючи разом]. Ось, ось маєш.

Марійка [живо розриває. Всї стають цїкаво навкруг неї; — лавочні купчики стоять в своїм рядї, в далекім фонї. Читаючи — по хвили]. А! *[Кидає лист на землю, сама паде на крісло, заслонюючи лице руками].*

Калитка, Теодора, Олена [з переляком]. Що се?

Ольґа [вибігаючи з лївих]. Що тут сталось?

Калитка. Щось мабуть в листї найшла.

Ольґа [піднимає лист, читає в голос]. Високодостойні добродїї! Дрожить рука і тремтить серце, коли пишу отсей лист. Сегодня обявив я родичам свою кріпку і непохитну волю подружитись з моїм найкрасшим і наймилїйшим маревом житя, панною Марійкою. На жаль, зустрів я з їх сторони такий опір, такий грімкий протест, що загрозили менї відмовою свого благословеня. Родичі суть тої думки, що те подружє не відповідає мому теперішному становищу і загородить менї дорогу до дальшого щастя. Думка, на всякий случай, хибна, однак не помогли з моєї сторони нї толки, нї просьби нї мольби, нї слези нї риданя. Родичі були, одним словом, неумолимі.

Навикши з малку іти все за волию родичів, їх волю шанувати наче волю божу, не можу і не сьмію затроювати їм лїта старости своїм опором, тому єсьм приневолений відказатись від мого найдорожшого бажаня і найрозкішнїйшої надїї, — руки панни Марійки. З тої причини звертаю з важким серцем нещасний символ нашої вірности, і остаю до смерти непотїшений — Борис.

Калитка, Теодора, Олена [разом]. А! а!
Ольґа. Ось вам купований зятик!
Марійка [ледво піднявшись, спостерігає лавочну службу]. Ай, відправте їх! *[Виходить на ліво].*
Калитка [до служби]. Ідіть собі з Богом!
Калитка, Теодора, Ольґа [підводять Марійку до лївих дверий; потім всї окрім Ольґи і Марійки вертають].
Служба: 1-ий, 2-ий, 3-ий. Що? Не буде весіля!
Служба: 4-ий, 5-ий. Яка шкода! *[Всї виходять].*

Сцена сема.

Попередні.

Олена [важко — до себе]. Ось готова ще одна старою панною зістати.
Теодора [виглядаючи в лїві]. Що тут тепер робити? Щоби хоть не розхорувалась!
Калитка [ходячи злющо по сценї]. Я, я убю єго!
Теодора. Такої неслави дївчинї наподїяти!
Калитка [я. в.]. Щоб я єго дістав!
Теодора. Може передше людий порадитись?
Калитка. Добре. *[Кличе в праві дері].* Галю! Галю!
Галя [являєсь].
Калитка. Попроси з гори пана Точку. Він саме тепер дома. Але скоро, скоро!
Галя. Сейчас! *[Виходить в головні].*
Теодора [дивлячись в лїві двері]. Боюсь, що вона не переживе того.
Калитка. А що вона робить?
Теодора. Млїє-омлїває. О! О!
Олена. Мушу і я піти до неї.
Теодора. Тїтко, ви не виходїть до неї.
Олена. Чому?
Теодора. Ваш образ дібє єї. *[Виходить на лїво].*
Олена. Ага, тому що я стара панна. Було і зі мною таке. Якось пережилось.

Сцена осьма.

Попередні. Точка [вбігає головними].

Точка. Що тут зайшло?
Калитка [подаючи лист]. Читайте, сусїдо!
Олена [зітхає].
Точка [прочитавши]. А що, сусїдо, не на моїм стало?
Калитка. Про Бога, радьте, що тепер робити?
Точка. Тому я казав, сусїдо: все — лиш гроший не давайте.
Калитка. Але радьте, радьте!
Точка. Знаю я їх всїх, як лихий шелюг. Кождий глядить, щоби що зарвати. Але Точка не такий.
Калитка. Але радьте, сусїдо, радьте!
Точка. Ану спитайте мого, чи хоть сотика дістав?
Калитка. То все правда, але що тепер робити?
Точка. Що ту довго радити? Позивати, тай конець. То завід, обмана, крадїж — самі кримінальні річи.
Калитка. То радите позивати?
Точка. І то сейчас. Я би таку невіру застромив на самий спід до кримінату, та надслухував лишень, чи ще дихає.
Калитка. Але як се зробити?
Точка. Знаєте що? Анї я, анї ви на правах не знаємось. Річ треба віддати адвокатови. Як раз приходить менї на думку мій будучий зять, д-р Симеон Головка. Я єго вам зараз покличу. Як він єму ради не дасть, то хиба нема правди на сьвітї. Я іду. *[Хоче йти].*
Калитка [затримуючи]. Чекайте, сусїдо! Сьвяті слова ваші, і я на все пристаю. Але може би передше спробувати мирної дороги?
Олена [до себе]. І я так думаю.
Калитка [живо]. Хто се сказав: і я так думаю?
Точка. Що, миритись з таким баламутом?
Калитка [несьміло]. То єсть, не миритись, але так перемовитись, порозумітись, може він ще верне?
Точка. Про мене, можете й миритись, єсли вам на те честь ваша і повага позваляє. Але кожде помиренє має свої услівя: а хто їх красше уложить, як не адвокат? Можете єму і се сказати, все повірити, що лиш думаєте, —

а я за него ручу, як за себе самого. Побачите, що то за чоловік? То не Борис! *[Виходить в головні]*.

Сцена девята.

Олена. Калитка. Теодора [стає в лївих дверях].

Калитка [дрожачи, біжить на лїво]. Дружинонько моя! Точка радить позивати. Вже пішов по адвоката.

Теодора. Так скоро, дружинонько моя? Може було передше з Борисом поговорити?

Олена. І я так думала: піти, спитати, може єму що дати...

Калитка. Тїточко, серденько, як би ви так пішли і з ним розмовились?

Олена [з негодованєм]. Що? Я — до каваліра? *[Відходить на право]*.

Сцена десята.

Калитка. Теодора. Точка, за ним Головка [входять головними].

Калитка [*на їх вид*]. Пропало!

Точка. Отсе ми. [*Представляючи*] Мій будучий зять, д-р Симеон Головка.

Головка [*чоловік студений, прямий, резонний. До Точки, але в голос*]. Даруйте, добродїю! Перший характер тут нї при чім. [*Кланяючись, до Калиток*] Д-р Симеон Головка.

Калитка, Теодора. Та ми знаємі не від нинї.

Калитка. Прошу, сїдайте! [*Сїдають всї окрім Головки*].

Головка [*стоячи*]. Я тут завізваний на пораду правну.

Калитка. Так єсть.

Головка. В такім разї річ мусить бути ведена довірочно.

Калитка. Се значить...

Головка. В чотири очи.

Точка [*сьміючись до Теодори*]. Інакше: ми тут непотрібні обоє.

Калитка. Але-ж прошу, лишіть ся! [*До Головки*] Вони і так знають все.

Головка. Даруйте, правний порадник, то так, як лїкар: мусить знати всї слабости. А радше, як сповідник: мусить

знати всї гріхи. А слабости і гріхи не виявляють ся радо — при сьвідках.

Точка. Має рацию.

Калитка. Але я до жадного гріха анї слабости не почуваюсь.

Головка. То нічо. В діскреции сила нашого довіря.

Точка. Я іду. [*На боцї*]. Перший раз зятеви уступаю. [*До Калитки*] Можете єму зі всїм звіритись. Повтаряю, я за него ручу, як за себе. Пращайте! [*Відходить в головнї*].

Сцена одинацята.

Попереднї.

Калитка [*до відходячої Теодори*]. То хоть ти, дружинонько, лиши ся.

Головка [*до Теодори*]. Панї можуть лишити ся. Річ і вас дотикає. А затім, приступім до річи. [*Сїдає*].

Калитка. Ви знаєте комісаря Бориса Бігунця?

Головка. Побіжно.

Калитка. Вам відомі єго відносини до мого дому.

Головка. Здебільша.

Калитка. Ми вже готовились до вінчаня, бо так було умовлено, що зараз по єго іменованю відбудесь весїля.

Головка. Розумію.

Калитка. Тимчасом читайте. [*Подає лист*].

Головка [*читає*].

Теодора [*важко зітхає*].

Головка [*прочитавши*]. Отже ви хочете розпочати проти него кроки правні?

Калитка [*несьміло*]. Та — так.

Теодора. Ми би просили, чи би не можна передше як погодитись; може би Борис вернув, бо то така неслава.

Калитка. Так, так; ми би просили.

Головка. Се залежить від обставин, чинників обосторонних. Він від давна заручений з панною Марійкою?

Теодора. На різдво буде пятий рік.

Головка. Чи заручини відбулись так собі в крузї родиннім, чи були сформуловані в якім актї правнім?

Калитка. Се-б то...

Головка. Чи при тім акті були обговорені і питаня маєткові обох сторін.
Теодора. А на що сего?
Головка. Се менї треба.
Калитка. Та що-ж таїти? Ми обовязались єму помагати, як і помагали доси, опісля дати відповідне віно, дещо наличних гроший на початку, ну а по нашій смерти лишити дітям все, що маєм. У нас всего двоє дітий. Кому-ж лишим, як не їм?
Головка. Се надто загально. Мушу мати інформациї точнійші. Сила він дотепер у вас підняв?
Калитка. До трох тисяч зр.
Головка. Маєте на се докази правні?
Калитка. Кождий сотик записаний.
Головка. Записки не доказ. Можете на се присягнути?
Калитка. Та як би до того прийшло, — можу.
Головка. Що ви розумієте під відповідним віном?
Калитка. Значить віно таке, щоб відповідало єго становищу, а чести нашого дому.
Головка. Сила ви розуміли під наличними грішми, т. є. тими, що називаєте на початок.
Теодора. А то все треба знати?
Головка. Так єсть.
Калитка. Так зо два тисячі зр.
Головка. А вкінци, що розумієте під тим еквівалєнтом, що мав припасти єму по вашім найдовшім віцї?
Калитка. Се, бачите, наша реальність, отсей дім, котрий припаде колись нашим донькам по рівній части.
Головка. Вартість сего дому?
Калитка. Се годї сказати. Я дав за него десять тисяч, але нинї він більше варта. Реальности пішли в гору.
Головка. Необтяжений?
Калитка. Мій дім обтяжений? Нї сотика на нім довгу.
Головка. Ви позволите, що для достовірности всего я загляну до книг табулярних.
Калитка. Прошу, овшім.
Головка. Ще одно. Чи Борис знав о тих всїх материяльних користях, які єму мали припасти.
Калитка. Чому нї? Нераз об тім говорилось.

Головка. Позвольте ще одну подробицю: чи таку саму частку мали ви в пропозициї і для другої доньки?

Теодора. Розумієсь.

Калитка. Кривдити не хочем жадної.

Теодора. Хотяй Ользї і не в голові се. Вона, щоби лише вчитись.

Калитка. Для науки всего вирікаєсь.

Головка [*на боці*]. Ексцентричність.

Теодора. А на що вам сї всї дрібницї потрібні?

Головка. Тепер вам скажу: щоби дійти і вислїдити інтенциї нинїшного злочину. І з сего, що чув я, а об чім не маю найменшої причини сумнїватись, бачу, що інтенциї злочину не були материяльної натури, бо лїпшої партиї він не найде в цїлім містї, а лиш і то виключно лиш — моральної, значить: він нїколи не любив вашої доньки.

Калитка, Теодора. А, а!

Головка. Се виходить льогічно з цїлого єства дїла: як довго потребував материяльної підпори, тримав ся вас, — по заіменованю не потребує підпори більше, тому відходить. Отже моральних інтенций не було нїяких.

Калитка. Так виходить.

Головка. А позаяк кождий чоловік в єго віцї моральні інтенциї мати мусить, а їх тут при паннї Марійцї не було, то мусїли бути деинде, значить: він любив ся в кім иншім.

Калитка, Теодора. А, а!

Головка. І я в дальшім бігу слїдства дійду, в кім.

Теодора. А то би було цїкаве.

Калитка. Тепер шукає певно протекциї...

Головка. З сего виходить дальше, що мирне полагодженє дїла серед сих обставин неможливе. Се би було [*з наголосом*] найбільшим пониженєм вашого достоїньства, вашого імени, а що найважнїйше, — чести панни Марійки.

Калитка. Правда, правда!

Головка. А я кажу щиро і отверто: що я до такого дїла руки не приложив би — нїколи. Бо прошу вас, добродїї, злочин сей не лишень дотикає вас, але посередно і нас. Він збезчестив стан наш і імя в очах кождої честної родини, перед лицем котрої кождий з нас ходити-ме від тепер з пятном наміреного злочину на чолї.

Калитка. Так єсть.

Головка. Миритись з ним, значить — годитись на злочин, значить — оправдувати єго інтенциї, значить — ідентифікуватись з ним, значить — сказати: я і ти однакі.

Калитка. Та так.

Головка. Проте єли паньство схочете, я виступаю проти него з всею рішучостию і з цілим апаратом в руці, який нам лишень подає процедура карна. Злочин виявити, доказати, напятнувати, покарати могу, — миритись ні. На се менї совість не позваляє. Я скінчив. [*Встає*].

Калитка. Та добре, добродію, ви єго покараєте, але що буде з нашою Марійкою?

Теодора. Вона не переживе того.

Головка [*з вагою*]. То квестия инша.

Калитка. А о неї нам найбільше ходить.

Головка. Се квестия нова.

Теодора. Вона нинї ледво жива, коли ще нїхто не знає, що-ж доперва, як все стане перед судом?

Головка [*ходить по сценї; по хвили*]. Позвольте, добродії, що вас запитаю, чи Марійка була дуже за ним?

Калитка. О, дуже, дуже!

Головка. Знаєте на певно?

Теодора. А хто-ж се може знати. Але від пяти лїт вже привикла, зжилась з тою думкою.

Головка [*стає, рішучо*]. Нї, нї! Вона не могла такого чоловіка любити. Сто разів нї. Позвольте, добродії, менї хвильку з нею поговорити. Надїюсь єї покріпити.

Калитка. Ай, добродію наш!

Теодора [*в лївї двері*]. Марійко! Марійко! Ходи серденько на хвильку до нас!

Сцена дванацята.

Головка. Марійка [*входить вельми прибита*]. *Калитка, Теодора* [*по хвильці сеї сцени усувають ся на лїво*].

Головка [*поважно*]. Панно Марійко! Приходжу вам зложити сердечні бажаня до нинїшної хвилї, бо яко щирий приятель вашої родини уважаю сю хвилю за найщасливійшу в вашім житю.

Марійка [*плачучи, кидаєсь на крісло, закриває лице руками*]. Ой, пане!

Головка [*по хвили*]. Ваш жаль і смуток, панно Марійко, доказує менї, що я вибрав невластиву дорогу. В такім разї приймїть сердечний жаль і сочутє до нинїшного нещастя, яке вас постигло, і будьте пересьвідченї, що симпатиї добрих і честних людий по вашій сторонї.

Марійка [*все плаче*].

Головка. Однак, панно Марійко, я приходжу до вас не лишень яко приятель, але і яко адвокат, значить: не лишень зі словом, але і дїлом.

Марійка [*розкриває очи*].

Головка. Може бути, що я не в силї так складно сказати і слова позолотити, як хто инший, за те я умію дїлати.

Марійка. Що се значить?

Головка. Значить, єсли хочете, щоб річ ставшась відстала назад, союз розірваний навязав ся назад, — я се в силї зробити.

Марійка [*живо*]. Ви се в силї зробити?

Головка. Єсли лиш прикажете. Прошу приказати, а чоловік той, що вам перед хвилею завдав найтяжшу обиду а тепер десь безжурно гуляє в веселім кружку, за одну годину буде при вас.

Марійка [*закриває очи*].

Головка. Прошу лиш приказати, а чоловік той, що, — як я нинї пересьвідчив ся, — нїколи о вас не думав, що лиш вдер ся в ваше довірє, щоб єго наче злочинник використати, а потім покинути, — за одну мить буде у ваших ніг...

Марійка [*крізь плач, нервово*]. Нї, я не хочу.

Головка [*оживляючись чим раз*]. Панно Марійко, прошу розважити, може вам жаль за чоловіком, що через тілько лїт манив вас фалшом і облудою, для котрого було нїчим сіяєво ваших голубих очий, цьвіт вашого лиця, щирість вашого серця, а лиш всїм і всїм — ваш гріш.

Марійка [*живійше*]. Нї, я не хочу.

Головка [*тяжко*]. Панно Марійко, прошу розважити, може вам шкода того чоловіка, що так довго лестив ся коло вас, як довго єму треба було, — а як нї, злетїв до иншого раю, до иншого неба.

Марійка [*нервово, тупає ногою*]. Ні, я не хочу, я не хочу на очи єго.

Головка [*спокійно*]. В такім разї я добре зачав, що зложив вам бажаня до нинїшної хвилї, бо ся хвиля освободила вас від найтяжшого ворога, від пут, що би були вас скували на віки, від каміня, що би був вас придавив своєю бездушною вагою, від морозу, що би був заморозив найкрасші цьвіти ваших думок і чувств.

Марійка. Але що тепер люди на се скажуть?

Головка. Честні стануть по нашій сторонї, — а про нечестних нам байдуже.

Марійка. Але таких більше на сьвітї. Як мене возьмуть на язики...

Головка. В такім разї на язик знайдемо язик, на слово — слово, на руку — руку, на погляд — погляд. Я би хотїв зустрінутись з кождим...

Марійка. Все вас не буде коло мене.

Головка [*поволи, сердечно*]. Ось і приходим до найважнїйшої точки. Панно Марійко, я хотїв би як раз бути все при вас. Я хотїв би уладити собі житє так, щоб в кождій годинї і кождій хвили бути при вас, стати вам охороною, помочию, підпорою, — а ви менї осолодою житя.

Марійка [*зриває ся*]. Ви? ви?

Головка [*дуже спокійно*]. Так єсть.

Марійка. А що-ж Анночка на се скаже?

Головка. З панною Анночкою не вяже мене окрім приязни нїчого більше. Прошу самої поспитати.

Марійка [*збентежена*]. Боже мій!

Головка [*приступає до неї*]. Панно Марійко, я понимаю ваше положенє, тому і не жадаю відповіди від вас. Нинїшня хвиля за важка для вас. Я по відповідь зайду колинебудь. А тепер пращайте і будьте пересьвідчені, що ліпшого друга не знайдете від мене. [*Цїлує єї в руку. На боцї*] Інтабуляция переведена, лишаєсь лиш екстабуляция в сусїдстві. [*Пускаєсь в головнї*].

Марійка [*відводить єго*].

Головка [*в дверях*]. А я забув попращатись з родичами.

Сцена тринацята.

Попередні. Калитка, Теодора [являють ся в лївих дверях, за ними] Ольґа. [В правих стає] Олена.

Головка [*живо*]. Моє поважанє, добродіям! [*Кланяє ся і вискакує в головні*].
Марійка [*вертаючи від него, плеще радісно в долонї*].
Калитка, Теодора [*цікаво*]. Що він казав?
Марійка [*втїшно*]. Він осьвідчив ся менї.
Теодора [*радісно*]. А, а!
Калитка [*до публики*]. Отсе адвокат! Не даром Точка єго так хвалив.
Ольґа [*з негодованєм*]. Нечувана комедия!
Олена. Хвалити Бога, уратована душа. Не казала я: найлучше все залагодити мирно?
Калитка, Теодора, Олена [*обіймаючи Марійку і весело гуторячи, відводять в лїві*].

Заслона паде.

Дїя друга.

Декорация: Сьвітлиця у Точок. Обстанова звичайна, але чиста і гарненька. По середині входові двері головні, лїворуч до бічної комнати.

Сцена перша.

Юлїя. Анночка.

Анночка [наївна, жвава дївчина]. Казали тато, що Марійка так дуже плаче. Я не знаю, за чим ту так жалувати і побиватись?

Юлїя [зачудована]. Як то? Не жалувати за нареченим? А що-ж дївчині дорожше, як не наречений?

Анночка [вередливо]. Менї Борис зовсїм не подобав ся.

Юлїя. Чому-ж нї? Молодий, пристойний, уложений, чемний навіть для старших пань; зовсїм хороший чоловік.

Анночка. Але сьміхованець такий. Де тілько явить ся, зараз піднимаєсь регіт. З усего сьміє ся: з себе, других, молодих, старих, з всего, що дїєсь в містї, краю, словом з цілого сьвіта.

Юлїя. А вжеж і се красно, як кавалїр уміє так панночки бавити.

Анночка. Се мене найбільше гнїває. Так, як би з нами вже не можна розумно поговорити о сьвітї і людях, тілько видумувати жарти, сьміхи, комедиї, — гратись наче з ляльками.

Юлїя. За теє твій наречений поважний.

Анночка [наївно]. Правду сказати, і він менї не дуже по нутру.

Юлїя [лиха]. Анно, бій ся Бога, що ти говориш? Тамтой тобі не подобаєсь, бо веселий, — сей знов не по нутру, бо поважний. Вередуй, вередуй, — так як Олена осядеш.

Анночка. Та я так не вередую дуже. Але скажіть самі: як прийде, об нічім не говорить, тілько о своїх ділах, судах, процесах. Та як вже зачне з татом процеси розбирати, — то я лише сиджу та нишком позїхаю.

Юлїя. Розумний чоловік. Ти того не розумієш, тому сиди і слухай.

Анночка. Алеж бо се нудно дуже. Я би хотїла также об чімсь поговорити.

Юлїя. А об чім же будете говорити? О тім, що він розуміє, — *ти* не розумієш; а об тім, що би ти розуміла, — *він* знов не буде розуміти. Єго діло инше, а твоє инше.

Анночка. Яке-ж з нас буде подружє, як ми так складно не розуміємось?

Юлїя [лїрично]. Або подружє на се, щоби балакати та порозумiватись. Дитина ти ще, та не знаєш житя. І я так колись думала, що як вийду замуж, то поживу, погуляю. Тимчасом і не спамяталась, як сталось инакше. Ось яке було моє житя. Рано в ранцї зриваєсь чоловік, поснїдає, тай іде до канцелярії. Верне з канцелярії утомлений, пообідає тай ляже відпочати. Встане, випє каву, тай знов іде до канцелярії. Верне змучений, повечеряє, тай спішить до ліжка, бо рано треба вставати. Між тим схапуєш ся ранком і ти, бо треба снїданє зготовити. Потім пряч і готов обід. Потім пряч і готов каву. Потім пряч і готов вечеру. В межихвилях вхопиш дещо, пошиєш, направиш. Так ішов день за днем, хиба в недїлю колись і сьвята бачилось знаємих і сьвіт божий. Отсе коротка істория мого житя і моєї забави...

Анночка [з жахом]. Страшно нудно.

Юлїя. Що-ж робити? Така вже доля наша. Хвала Богу і за те.

Анночки. Я би вже волїла бути сама урядником.

Юлїя. А де-ж то можна?

Анночка. Суть вже жінки докторами, професорами, адвокатами, навіть і — послами.

Юлїя. Але не у нас.

Анночка. І у нас вже суть учительками, урядничками на почтах і телеґрафах, діловодчицями по промислових і торговельних заводах...
Юлїя. Гіркий сьвіт, як вже того прийде чіпатись.
Анночка [весело]. А чого-ж скорше чіпатись?
Юлїя. Та вже скорше хозяйства.
Анночка. А як котра не має хозяйства?
Юлїя. За чоловіком дістане.
Анночка. А як котра не має чоловіка?
Юлїя. Най іде до родини, свояків.
Анночка. А як нема свояків?
Юлїя [нетерпляче]. То най іде, де хоче. А ти вибий собі з голови тоті дурниції, та займись своїм ділом. От шитя стоїть тілько.
Анночка. Ще пошию.
Юлїя. Леда хвиля прийде Головка, весїля зажадає, бо він вже, чую, канцелярию отвирає. Що тодї зробиш?
Анночка. Кину думки, тай зачну шити.
Юлїя. Звідкиля ти о тих професорах та докторках довідалась?
Анночка. Від Ольґи, у неї такі книжки є.
Юлїя. Ользї ще ті дурнички дарую, вона не має нареченого. Але ти маєш нареченого, тому пильнуй, з чого колись жити-меш.
Анночка [сьміхом]. А якже нареченого пильнувати?
Юлїя. Я тобі вже нераз казала; прибратись, причесатись, пригладитись, бути милою, привітною. Ти знаєш, у нас маєтку нема, все залежить від твого розуму.
Анночка [все весело, іде до зеркала]. Що-ж робити? Як пильнувати, то пильнувати. Щоби, не дай Боже, і менї не втік. *[Відходить на ліво]*.
Юлїя [вельми перелякана]. Проч би ся казало! Во імя отца і сина. *[Хрестить ся]*. Коби хоть не вимовила в лиху годину! Господи, як я за неї бою ся. Коби вже раз те весїля скоїлось, десять літ проживу довше.

Сцена друга.

Юлїя. Точка [входить головними].

Точка. Ще не вернув Головка?
Юлїя. Нї ще.

Точка. Щось довго у Калиток забарив ся. Наварили-ж собі Калитки каші. Добре їм так, нехай би не були зятя купували.

Юлїя. Ей, щó би я там чужим лихом журила ся, як є свій клопіт.

Точка. Який клопіт?

Юлїя. А з нашою Анночкою.

Точка [певний себе]. Е, дурниця! Я за свого не бою ся. Гроший не взяв.

Юлїя. Але я бою ся. Як почула про ту халепу у Калиток, то в менї аж душа потахла. Така халепа гірш епідемиї.

Точка [успокоюючись]. Дурниця! Дурниця!

Юлїя. Ага, дурниця. У Калиток були гроші, та втїк, а у нас нема нїчо: як згадаю, аж мороз по спинї йде.

Точка [все впевняючись]. Дурниця, дурниця. Головка не Борис. Головка статок. А де статок, там честь, характер.

Юлїя. А найгірше, що наша Анночка така непроворна. Зовсїм собі того подружя не бере до серця, як треба.

Точка. То зле. Що-ж вона собі гадає? Такого чоловіка не найде так скоро.

Юлїя. І я їй то кажу: такого триматись руками і ногами.

Точка. Розумієсь. Мушу і я з нею поговорити. Така партия другий раз не лучить ся.

Юлїя [лячно]. Деж він так довго барить ся? Щоб єго случайно Калитки не перехопили!

Точка. Не жури ся. Я єго там яко зятя представив, щоби случайно для Ольґи не перейняли.

Юлїя. Ай, се було розумно.

Точка. Вже я знаю, що роблю.

Юлїя. А ти так єго цїлком певний?

Точка. Як два а два — чотири.

Юлїя. Я щось не можу впевнитись. Він тепер канцелярию отвирає, а о весїлю не згадує. Чи тобі що згадував?

Точка. Менї нї — а вам?

Юлїя. Нї.

Точка. А Анночцї?

Юлїя. Также нї. Яка-ж ту певність?

Точка [трохи збентежений]. Гм, правдоподібно хоче все уладити, а потім доперва женитись.

Юлїя. Дав би се Біг. Але він о собі так мало говорить, наша Анночка така неповоротна, коби хоть вона знала, як діло стоїть. *[Тихше]* А ту, щоби був бодай що-трошка взяв в задатку!

Точка [спускаючи з своєї певности чим раз. На боцї]. З того виходить, що давати — зле, не давати — також зле; чоловік не знає, на чім стоїть. Господь знає, як до тих зятів прибиратись.

Юлїя. Я би гадала, час такий непевний, може би з Головкою поговорити, та діло по божому скінчити. Лекше стане нам обоїм.

Точка. Правду кажеш, любочко. Я сегодня ще з ним поговорю. *[Хвилька надуми].* Мушу поговорити. Тепер і я щось дрожу...

Сцена трета.

Попередні. Головка [входить головними].

Головка. Здорові були, добродії мої!

Точка, Юлїя. Здорові, здорові!

Точка. Як же ся скінчила справа Калиток?

Головка. Хорошо.

Юлїя. Погодять ся?

Головка. Се залежить від обставин.

Юлїя. Менї здає ся, що найлучше, як би таки помирили ся. Звідки Борис возьме тілько гроший віддати?

Точка. І я так гадаю.

Головка. О помиреню вже з тої причини не може бути бесїди, що ту заходять всякі знамена наміреного злочину. А злочин не мирить ся, а карає ся.

Юлїя. То нема надії?

Головка. Найменшої.

Юлїя [встаючи, тручає Точку з боку].

Точка [відкашлює].

Головка [обзираючись]. Панни Анночки нема?

Юлїя. Що тілько вийшла. Я єї зараз покличу.

Головка. Злишно, добродійко, бо я в сїй хвили маю діло до нашого добродія.

Юлїя [на боцї]. Слава-ж тобі, Господи! *[Виходить на лїво].*

Сцена четверта.

Точка. Головка.

Головка [серйозно]. Перше всего маю честь подати вам до відомости, добродію, що я постановив вже отворити канцелярию. Заким однак поступлю на той ризиковний шлях самостійного житя, хотів би я покінчити всї мої діла личні, значить оснувати собі огнище домове, значить подружитись. Вам звістні, добродію, мої наміреня зглядом панни Анночки.

Точка [дуже радий]. Що тілько ми о тім самім говорили з Юлїєю. Видко сам Господь благословить дїло наше, коли так щасливо складаєсь.

Головка. Тим радший я, що з вашої сторони знаходжу таку готовість.

Точка [я. в.]. О ми з цілого серця раді. Прошу лишень назначити час, коли вам догідно...

Головка [перебиваючи, зимно]. Передше однак хотів би я дізнатись близше о услівях того подружя.

Точка. Що-ж ми тут маєм о якихсь услівях говорити. Ми знаємо вас, а *[цїлує єго]* ви знаєте нас, тай далїй в божий час.

Головка. Ви знаєте, добродію, пословицю латиньску: clara pacta claros faciunt amicos.

Точка. Серед такої родини як наша, всякі пакта рішають ся одним словом: що наше, ваше, — що ваше, наше.

Головка. Вже яко правник не можу бути тої думки, добродію. Я власне хочу знати точно, що наше, що ваше.

Точка. Ви знаєте донечку нашу, Симеоне, — позвольте від тепер так себе називати. Вона у нас одна, одинока. Єї ми ховали як зїничку в оцї. Ми єї виховали, вобразували, як могли найкрасше. Вона скінчила 8-клясову школу, семінарию, здала матуру з відзначенєм, я вам зараз сьвідоцтва покажу. *[Зриваєсь].*

Головка [затримуючи]. Злишно, злишно, добродію!

Точка. Я вам таки мушу показати. *[Шукає в столику, показує].*

Головка [бере сьвідоцтва, і не переглядаючи кладе на столї]. О моральнїй сторонї дїла я зовсїм пересьвідчений, менї ходить більше о єго сторону материяльну.

Точка [на боці зітхає. До Головки]. Не пожалували ми їй дотепер, не пожалуєм і на будуче. Вона-ж все наша дитина. Що дамо, дамо своїм дітям, не чужим.

Головка. Яко контрагуючій стороні ходить власне о здефінійоване того нездефінійованого: що.

Точка. Дальше дамо їй виправу, яку сама собі вибере. Або лучше ви собі вспільно виберете. Бож і вас тїшити буде, єсли все в хатї буде після вашого смаку і вашої вподоби. *[На лїво, кличучи].* Неправда-ж, Юльцю? *[Встає].*

Головка [затримує]. Даруйте, добродїю, ми ще не скінчили. Виправа в подружю акцеденс важний, але для мене обоятний. Я хочу знати, якою движимостию або недвижимостию розпоряджати-ме моя будуча подруга яко своєю питоменною і виключною власностию в нашім, с. є. нас обоїх господарстві. Мушу вам при сїй нагоді заявити свій погляд на подружє. Я не з тих, добродїю, що в женщинї бачать єство низше, рабиню підчинену чоловікови морально і материяльно, — противно, яко чоловік поступу стою за совершенним рівноуправненєм жінок, за їх цїлковитою независимостию, проте гляджу, щоб і моя будуча подруга, яко олицетворенє тих ідей, входила до мене — материяльно цїлковито независима.

Точка. Крім сего дамо на початок все, що буде треба, т. є., що буде можна. Ми не з тих, Симеоне, вірте нам, що віддавши дитину з дому, умивають руки, наче задоволені, що ся позбули. Заступи нас Боже противно, справите нам все найбільшу приємність, як в кождій потребі, хоть би найдрібнійшій, прибігнете до нас.

Головка [встає]. Простїть, добродїю: всяка запомога річ понижаюча. Я жив без неї дотепер, то і в будучности не буду оглядатись за нею я, а тим менше моя подруга. Простїть, що серед таких обставин...

Точка [тайно, обтираючи піт з чола]. В такім разї мушу вам відкрити послїдну тайну, що єї доси в серцю носив і колись вам несподїванку готовив. Я маю — поліцу асекурацийну...

Головка [дивить ся на годинник]. Пращайте, добродїю, і простїть, що серед таких обставин уважаю подружє з панною Анною за неможливе. Прошу звільнити мене від слова і поки-що, уважаю всякі тут навязані з'обо-

вязаня за розвязані. Пращайте і прийміть від мене запевненє як найглубшого поважаня. *[Вибігає в головні]*.

Сцена пята.

Точка [хвильку сам, як остовпілий; по хвили хватаєсь за голову і кличе]: Епідемія! Епідемія!

Сцена шеста.

Точка [тримаючись за голову бігає по сцені; впадає перша з лївих] Юлїя, [а по хвили] Анна, Леонїд.

Юлїя. Що ся стало? А Головка де?

Точка [показуючи на двері]. Фіть!

Юлїя [переражена]. Не може бути!

Точка [я. в.]. Пропало, все пропало!

Юлїя [ломить руки]. Що-ж нам тепер дїяти?

Анночка, Леонїд [вбігають з лївих]. Що тут лучилось?

Юлїя. Ось і наш панич пішов за Борисом.

Анночка [бухає сьміхом]. Ха, ха, ха! Та з того такий смуток?

Точка, Юлїя [стають обобіч Анночки і ломлять руки]. Ну дивіть ся, а вона сьміє ся!

Анночка [сьмієсь ще дужше]. А що-ж маю робити? Плакати, чи що?

Точка. Робіть собі, що хочете, я вже не пораджу. Я з своєї сторони робив все, що міг.

Юлїя. І я невинна. Я рада була з найщирійшої душі.

Анночка. А що-ж я винна?

Юлїя. А вжеж, що ти. Як би ти була мудра, не втікали-б люди з хати. Тепер такий сором, така неслава.

Точка. Моє діло людий пізнати, спровадити, та вас познакомити.

Юлїя. А моє приняти, погостити. Проче належить до Анни.

Точка. Як собі постелила, так ся і виспить.

Анночка [сумно]. Тепер на мене все звалить ся.

Леонїд [жарко]. А що-ж Анночка мала робити? Поли єго триматись чи на шию кидатись? Сором лишень таке говорити.

Точка [суворо]. Тобі не мішатись до сего дїла.

Юлїя. Даруєш, Леонїде, але анї тобі, анї менї, анї татови замуж виходити, — лиш їй.

Анночка [плаче, заслонивши очи].

Леонїд. Позвольте, мамуньцю! *[Голосний гамір треває хвилю].*

Точка, Юлїя. Даруєш, Леонїде! *[Я. в.].*

Сцена сема.

Попередні. Андрей [входить головними].

Андрей [старенький хвастун]. Я дзвоню і дзвоню; тимчасом бачу, так живо заговорились, що і не почули. Нема то, як щаслива, весела родина. *[До Точки]* Здорові, добродїю, *[до Юлїї]* здорові, добродїйко, *[до Анночки]* здорова, Анночко, а як виросла, далї-далї під вінець, *[до Леонїда]* здоров Леонїде.

Точка [на боцї]. Звідки сего надесло? *[До Андрея]* Рідким ви у нас гостем, добродїю. Сїдайте, будьте ласкаві.

Андрей. Не гостюєм вже нїгде, добродїю, тепер вже наші дїти гостюють. От я і нинї до вас не в гостї, а з дїлом...

Юлїя, Анна, Леонїд [хотять відїйти].

Андрей [затримуючи]. Даруйте, добродїї. Не таке-ж моє дїло, щоб і ви єго не могли почути. Противно, най чує цїлий сьвіт. У мене що в серцю, те й на язицї. Таким був змалку, такий й до останку. Ви мене знаєте.

Точка. Яке-ж се дїло у вас?

Андрей [сїдаючи]. Зараз скажу. Маю, бачите, клопіт з Бориськом, не такий то великий, але все клопіт. Мого Бориська, може й самі знаєте, буквально в містї розривають. Тягнуть на всї боки, і ту і там, дитина спокою не має нї на хвилину. Не дивниця: хлопчина як галунка, становище хороше, будучність не-аби-яка. Так звабили єго і Калитки до себе. Звичайно, мають дві доньки; гадали, може і вдасть ся. Але я не такий, щоби на се позволити. Таж перед ним будучність, єму тепер хоч би найвисше сягнути, там де імя, родина, плечі, маєтки, — не до таких Калиток. Так я собі гарненько укладаю, тимчасом довідуюсь, що вони дитину заманили, заручили, вже й до весїля лагодились.

А як я ся о тім довідав, та свого Бориська з гори. Він там, — між нами сказавши, — не дуже і сам хотів,

але дав слово, а у него слово — передовсім. Дуже основний молодець.

Ну, кажу, се вже я беру на себе, а тобі втопитись не дам. Неправда-ж? Ви би инакше зробили? Кажу Бориськови отже Калиткам відписати. Борисько, як звичайно, дитина послушна, так і вчинив. Не мило їм се було десь читати, правда, але чи не самі завинили? Судіть самі! Що там вже дальше було, не скажу, але по листі вже признаєсь мені Борисько, що вони єму і гроші якісь упхали. Бідна дитина, на які способи тепер люди беруть ся, щоби дитині цілковито голову завернути. Ми би могли справді з чистою совістию тих гроший запертись, бо хто їх о те просив, але я чоловік супокійний, не хочу з ніким задиратись. Тому прошу вас, добродію, будьте ласкаві Калиткам переказати, най будуть спокійні. Найлучше би було, їм зараз віддати, але я тепер не при грошах. Як тілько прийду, або Борисько оженить ся, віддам все до сотика.

Точка. Се мабуть вже пропало, бо Калитка віддав справу адвокатови.

Андрей. Якомусь Го... Го...

Точка. Головці.

Андрей. Так, так, тому самому, що по моїм сині Марійці осьвідчив ся.

Точка, Юлїя, Анночка. Що? Він Марійці осьвідчив ся?

Андрей. Так єсть, всї вже о тім знають. І се менї дуже приятно, бо хоть дївчина не буде нарікати на завід.

Точка, Юлїя. Ну дивіть, дивіть!

Андрей [встаючи]. Видно, і вас се втішило. Дуже менї мило, що так сходимось думками. Будьте-ж отже ласкаві, добродію, переказати, най потерплять і здержать ся від позву, бо се їм на ніщо не придасть ся, а дївчину і дім свій знеславлять. Я би міг се Калитцї сам сказати, бо ми старі знайомі, давнійше і бували у себе, але тепер не хочу навіть з ними зустрічатись. Пращайте! *[Відходить в головні].*

Точка [проводить Андрея, потім вертає]. Ну, чи чув хто таке, га? Тепер лиш одного жалую.

Юлїя, Анночка, Леонїд. Чого? Чого?

Точка. Що я єму костий не поломав.

Леонїд. Шкода руки.
Юлїя. Хто зна', чи се так дїйстно було.
Леонїд. Він до всего спосібний. А впрочім зараз пересьвідчимось. *[Хоче їти в головнї].*
Точка. Ти певно до Калиток?
Леонїд. Так єсть.
Точка. Анї ми ся важ. Від нинї між нами а Калитками позривані мости. Я вже давно зауважав, що ти крутиш ся коло Ольґи. Щоби сего більше не було! Як вони нам, так ми їм.
Юлїя. Побачимо, кого вони для Ольґи перемовлять.
Леонїд. Мамуню, Ольґа єсть дївчиною, для котрої нї лапати нї перемовляти нїкого не треба.
Точка. Тим менше тобі крутитись коло неї.
Леонїд. А що до мене, то я коло неї не кручу ся, а прямо убожаю.
Юлїя [на боцї, ломить руки]. Богацке щастє!

Сцена осьма.

Попередні. Олена, Ольґа [входять головними].

Юлїя [скоро до обоїх]. Чи се правда, що Головка Марійцї осьвідчив ся?
Олена. Чистїсенька правда. Ще лиш весїля не постановили.
Точка [на боцї]. То він на се мене з хати виправив?
Юлїя. А ви-ж єму не сказали, що він має свою наречену.
Ольґа. Марійка єму сказала, але він відповів, що єго окрім приязни не лучить з Анночкою нїчого більше.
Анночка [живо]. І він сказав правду.
Юлїя [в гнїві]. Як то?
Анночка. А властиво і се неправда, бо нас навіть приязнь не лучила з собою.
Юлїя [ломить руки до Анночки].
Олена. То можна се Марійцї сказати?
Анночка. Можете сказати і від мене як найкрасше поблагожелати.
Олена. Не витримаю, таки зараз біжу. *[Вибігає в головні].*

Сцена девята.

Попередні.

Юлїя [недобра]. Нема нинї правди на сьвітї божім. Не дивувала-б ся кому иншому, а то сусїди, приятелї, знакомі допускають ся такої нечести.

Леонїд. Не варта про те й говорити більше.

Юлїя. Чому не варта? Ба не тілько говорити, але се й до ґазети подати варта, щоби всї знали, які нинї сусїди та приятелї на сьвітї.

Точка. Правда.

Леонїд, Анночка. Але, але...

Юлїя. Як скоїлось лихо з тим Бігунцем, зараз сюда післали по раду. Дурний Точка покидає своє дїло, біжить, помагає. За те має заплату тепер.

Ольґа. Прикро се, але понятно.

Юлїя. Певно, понятно вам, що хитро-мудро, невеликим коштом кавáлїра спіймали. Але чому ви собі єго деинде не пошукали, лиш готове і то зпід порога перемовили?

Ольґа. Я єго не перемовляла.

Юлїя. Ви нї, але родичі.

Ольґа. І родичі тут не при чім.

Юлїя. А Марійка также не при чім! Подруженька славна.

Ольґа. Правду сказати, і Марійка не винувата.

Юлїя. Та певно, нїхто не винуватий, щоб на Головку все звалити.

Отьґа. Як вже правду казати, то він ще найбільше, але також цїлком не винуватий.

Юлїя. А хто-ж в такім разї винуватий?

Ольґа. Всї ми винуваті від наименшого до найбільшого: винні дїти, винні родичі, винні дїди і прадїди наші, винна цїла суспільність, що не ховає дївчат — як людий, але як звичайний, — даруйте за слово, — торговельний предмет, обчислений навіть не на найкористнїйшу, але як найскорійшу продаж.

Юлїя. Я вас не розумію.

Ольґа. Я вам скажу яснїйше. А щоб хто не казав, що я обмавляю кого, я буду говорити лиш о собі. А здаєть ся менї, що істория моя, то істория майже кождої дївчини.

Найщасливщою я була, як була маленька. Я ходила, бігала, скакала, їла, пила, що хотїла. Тогдї позваляли менї, мовлячи, щоби лиш здорова була. І я виросла здорова, дужа, круглобока, як диня. Але слїдом за тим родичі злякались мого вигляду: мене обули в такі тїсні черевики, що я ходити не могла. Так треба, казали, щоб ніжка була маленьна. В поясї стиснули мене так, що я дихнути не могла. Так треба, казали, щоб не затиралась фіґурка. По воздусї ходити було не слїд, щоб не осмалилась, їсти й пити як найменше, щоб не з'огряднїла.

Однак се все марне в порівнаню до мого вихованя духового. Я була дївчина жива, може й пуста, хоч пакости не чинила нїкому. Менї заказали сьміятись, бо то нечемно, менї заказали плакати. бо то некрасно. Я любила белендїти та про все питатись; менї заказали в товаристві говорити, — щоб не ляпнула якої дурницї. І від тодї я вже не знала, що робити: анї як ходити, анї що говорити; менї здалось, що я страшно мушу бути дурна та неповоротна.

Таким фізичним і духовим оселедцем завели мене до школи. В школї менї полекшало: більше було волї, свободи, до того я дуже любила учитись. Але ледво побула в школї лїт кілька, мене відобрали, казали, досить з неї; ще навчить ся танцювати, трохи грати і — як на панну буде достаточно образована.

І я скінчила науку, не знаючи, признаюсь щиро, нїчого, окрім одного танцю. Але, говорили, се річ найважнїйша. і я була спокійна. Дома були дуже горді, що я всюда де покажусь, танцюю найлїпше. Тим чином я стала панною, почала виходити на сьвіт, то єсть сьвіт в значіню жіночім, вечерки і балї. Сї послїдні, то найсумнїйша картина мого житя. Знаю, що на перший баль мене убрали так, що я без сорому не могла глянути на себе. До того стяґнули, сковали, що я охкала що хвиля, а черевички застромили такі високі, що я мов на ходїльницях ходила. Надомір всего всї наказують, благають, щоб я трималась прямо, поверталась свобідно, жваво, ґрацийозно. Але з часом привикла і до сего.

Найпечальнійшим однак спомином була наруга, з якою мужчини обходились зі мною. Я була на кількадесяти балях, а ще більше вечерках, однак не памятаю, щоби оден мужчина, чи як їх называють, кава́лїр, промовив до мене хоть одно, однїсеньке, розумне слово. Кождий плїв вічно одно і те саме, як я бавлюсь, як я бавилась, як я буду бавитись, хвалив сю, гудив другу, — нї одного слова поважнїйшого про сьвіт та людий, як би се все для нас не істнувало. Я і до нинї не могу рішучо сказати, чи вони самі того не знали, чи боялись в нїжности своїй зачепити, щоб не показалось, що ми з того всего нічогісько не знаєм. Я і мої товаришки представлялись тодї дїйстними ляльками, привезеними і уставленими в комнатї балевій на всемирну виставу, щоб всякий прийшов, оглянув, та або купив або ішов дальше.

Юлїя. Так все бувало.

Ольґа. Тому не дивуйтесь, що купцї приходять і відходять, оден купить, другий поторгує лишень, як отсе сталось нинї у нас і у вас...

Леонїд. Сьвята правда.

Юлїя. А то що инше...

Ольґа. Те саме. Як довго нас ховати-муть і вчити не для нас самих, т. є. щоб з того виховання і науки ми самі мали хосен, а лиш для других, т. є. щоб ми лиш блестїли для людского ока, як ті приманчиві торговельнї жемчуги, так довго ми не перестанем бути предметом торговлї і не жалуймо, єсли оден кине, другий підійме — і спасибіг єще, єсли трафить ся такий дурень, що підійме.

Юлїя. А що-ж треба робити?

Ольґа. Я вам скажу, як скінчу мою історию. Те неприродне, нерозумне вихованє, та побіжна, бо зовсїм нї розуму нї душі не розвиваюча наука, ті балї, вистави, так мене підкосили, що я, утла вже перед тим, стала цїлковито без сили; до того неспокійна, нетерплива, нервна така, що ледво з родичами говорила спокійно. Надто убивала мене наче обухом одна, невідступна, хоробллива думка. Коли я, зовсїм, — як говорили, — не погана, не убога, до того, як славили всї, всесторонно образована, мимо всїх заходів та вистав, не находила купця, то менї зда-

лось, що я справді до нічого, справдішний неужиток людский.

Думку сю мимохіть і мимоволї піддержували в менї родичі, свояки, знайомі, бо всї густо часто то жартом то сериозно говорили: чому вона вже не виходить замуж, чому вона не віддає ся, коли єї весїля? Менї здало ся, що я лиш завада в хатї, котра не уступаєсь, бо нїхто єї не бере. І серед того нервового розстрою я запала в тяжку слабість: блїдницю чи анемію, чи як там єї звали. Розпука була тим більша, бо я нидїла, вяла, — і дома голосно говорили, що аж тепер мене нїхто не возьме.

В тім приїхав до нас вуйко, лїкар войсковий здалека. і той, спасибіг єму, спас мене від тої подвійної, бо фізичної і духової загибели. Глянувши на мене, аж руки заломав і крикнув: що ви за карикатуру зробили з колишної, як грудка круглої дитини? Казав перше всего зірвати з мене всї сальонові кайдани, ходити свобідно по воздусї, оминати всякі вистави, а як подужаю, не чинитись панною-відданицею, а перше всего кінчити школи.

Живучи відтепер свобідно, не вязана, не кована нічим, я прийшла до здоровля скоро і вернула до школи. Школа заняла всю мою мисль, а всї думки давнїйші щезли, наче піна нечиста. Ся школа звернула мене на новий шлях, і нею я живу до нинї: здорова, дужа, весела, свобідна, спокійна о теперішність і будучність.

Юлїя. То ви вже не хочете виходити замуж?

Ольга. Чому нї? Сего божого і природного права ми не вирікаємось, лиш хочем трошки инакше, як дотепер, виходити.

Юлїя. Як же то?

Ольга. Хочемо передше бути людьми і жити, як люди. Хочемо передовсїм здобути собі становище і утримане в сьвітї. Як се здобудем тодї не будуть *нас* вибирати, але *ми* будем вибирати. Лучить ся нам чоловік по воли і серцю, кинемо уряд і станемо подругами. Як нї, нїчого бідькатись та розпадати, бо не впадем тягарем нїкому, маючи свій уряд і своє утримане.

Точка. Се розумно.

Юлїя. Гіркий сьвіт.

Ольґа. Чому гіркий сьвіт? Що не будем вижидати милосердия людского? Що не станутъ торгувати нами Бориси та Головки?

Леонїд. Певно.

Ольґа. В тім дїлї прийшла я до тебе, Анночко. Я вже говорила Марійцї, але вона тепер ошоломлена, не понимає нїчого. Ти скінчила семінарию, вступай на практику і складай потім іспит. Єсли схочеш, доповнимо єго видїловим, пiдемо висше. Берім на разї, що можна, па що наші устави позваляють. Як колись отворять для жінок школи висші, наші подруги підуть висше, станутъ лікарями, судями, професорами, адвокатами.

Анночка [до Точки]. Я вже давно тата о те просила.

Точка. Гаразд, я годжу ся на се.

Юлїя. Та як тато згідні, я не маю що казати. Але що на се повідять люди.

Ольґа. У инших народів давно такі порядки і добре на тім виходять. А побачуть наші, що і їм добре з тим, підуть за нами і станемо всї однакі, всї за працю, поступ і лучшу долю.

Юлїя. Тодї вже пропало, ледво коли вийдете замуж.

Ольґа [з певним одушевленєм]. То правда, що нам тяжше замуж вийти, чим другим, бо за першого-лїпшого не вийдем, а як вийдем, то за лицаря — ясного, як сонце, — жвавого, як сокіл, — буйного, як вітер степовий. Для такого буйтура ми будем смирними і тихими любками, ангелами мира і оливою на єго рани. А лучить ся яка тиха та лїнива добряга, яких тепер найбільше, що любить спочивати та засипляти по своїх шкільних та службових подвигах, — для такого ми будемо тими дїяволами — ворохобницями, що не дають заснути, що прутъ до дїл заказаних і невгомонної працї і борби за правду, право, нарід, вітчину і все людске добро. Ми не будем, як дотепер, лиш няньками та куховарками наших панів, — а рівнорядним членом в родинї і суспільности, запопадними хозяйками, розумними матерями, дїйстними сподвижницями всякого громадского і народного труду, — одним словом, станемо тим все оживляючим живчиком у всім, родинї, суспільности, народї.

Отсе моя ціль, мої сни весняні, мої ідеали небесні! *[Стоїть хвильку неподвижно]*.

Леонїд [*на боцї*]. Божа дівчина!

Юлїя. Се за мене не бувало.

Леонїд. За вас таких Борисів і Головок не бувало.

Точка [*зриваючись*]. А я таки Головці свого не дарую.

Леонїд. Се вже моє діло буде. Прошу менї лишити.

Юлїя, Анночка. Що-ж ти єму зробиш?

Леонїд. Вже я з ним розправлюсь, як слід.

Ольґа [*живо*]. Хочете з ним битись?

Леонїд. Я єму вже покажу.

Ольґа. Даруйте, Леоніде, сего я по вас не сподївалась. Виставляти голову за таку безхарактерність. Чи ви вірите, що поєдинок в силї вернути право неправдї, честь нечести? А припустім, він лїпше від вас рубаєсь, то давши єму зранитись вернете честь собі і родинї?

Юлїя. Най мене Господь сохранить!

Ольґа. Тому лишіть тоту середновічну комедию тим, що живуть ще до нинї середновічним житєм. Ми шукаймо чести иншою дорогою.

Леонїд. Якою-ж?

Ольґа. Як бити, то єго власним оружєм. Торгують вони, торгуймо і ми, та переторгуймо їх. Побачите, як їх покараєм.

Леонїд. Як же то зробити?

Ольґа. Я вам скажу. Ви знаєте Бориса?

Леонїд. Побіжно.

Ольґа. Отже познакомити ся з ним, а радше не так з ним, як єго веселими кружками та вірителями.

Леонїд. Важко менї входити в єго кружки.

Ольґа. Як важко, то сїдайте, та пишіть елеґії. Боїтесь попсувати ся? Чи так мало довіряєте своїй воли?

Леонїд. Піду вже, піду. Ви знаєте, що я за вами і в огонь скочив би.

Ольґа. Лишіть тоті фрази. Принагідно розкажіть Борисевим вірителям — жартом чи поважно, се вже ваша річ, — що він зірвав у нас, та що Головка запізвав єго о 3000 зр. Побачите, як сейчас всї засиплять Бориса позвами за довги, котрих він має величезну силу.

Точка. Але що Головцї з того буде?

Ольґа. Побачите. Я не вірю в ту наглу Головчину любов до Марійки; єму подобалось мабуть більше чим у вас Марійчине придане, котре на разї, як знаєте, в Борисових руках. Ходить о те, щоб Бориса приперти до стїни. Головка запізве іменем родичів з одної сторони, а другі вірителї припечуть собі з другого боку. Для Бориса не буде иншого ратунку, як спасатись звичайним средством, — женитьбою. Я не знаю в околї другого місця, де би він міг найти успішнїйший приют, як у нас. Вже такі обставини фатальні: нас аж дві, родичі старенькі, раді би чим скорше випхати між люди, — а найважнїйше, що Борис вже взяв такий завдаток. Тому правдоподібно, що він, заскочений з усїх сторін, верне до нас і стане до борби з Головкою. О теє менї ходить, бо як лиш посварять ся, то ручу, ми виграли, а вони програли. Так я собі рахую.

Точка, Юлїя, Леонїд, Анночка. Розумієм! Розумієм!

Ольґа [*до Леонїда*]. Нуж ви до дїла, — а ми [*обнимаючи Анночку*] до книжки!

Заслона паде.

Дїя трета.

Декорация: Кабінет Бориса, просторий, повний всїлякої посуди: столик, бюрко, канапа, велике зеркало на стїнї. На столику і бюрку богато дрібного знадібя, образів, фотографій, паперів, все порозмітуване в неладї. В серединї двері головні, правобіч побічні.

Сцена перша. *Ранок.*

Леонїд. Борис.

Леонїд [лежить на канапі, одїтий, так що подушка на земли, а він лиш головою тримаєсь на краю канапи, ноги на земли — спить].

Борис [що лиш встав, причісуєсь при зеркалї. Молодець піджилий, огрядний, веселий. Сьміхом, показуючи на лежачого Леонїда]. Ecce homo! Ось вам молодець, що ставить перші кроки на ховзкій пути житя. Лежить неначе старозавітний Ноя, що перший з нас грішних перебрав мірку. Чоловік такий, то наче дитина, що ще ходити не вміє, тому обовязком християньским навчити, підтримати, підвести, нераз до дому завести, або, як вже дуже важко, приводжу до себе, бо дома мабуть самі члени братства тверезости, мав би ся з пишна.

Забавний молодець! Від місяця бавить наше товариство своїми місийними проповідями. Підняв ся, бачите, місиї тверезости в нашім кружку. Незмірна з того потїха. Де ті ще ідеалїсти в нашім віцї беруть ся?

[Все весело]. За теє має в нашій парохії дотацию: кождий товариш ставить єму безплатну чарку, під услівем, як не випє, ми єго слухати не будем. З початку

говорить добре, сипле докорами, наче громами, але по якімсь часочку плутає язиком, потім ногами *[все показує]*, так що вкінци відводим місионаря до дому. Чудесний молодець, вже давно так гарно не бавились.

Але одно єму таки удало ся. Проповіди єго не принялись у нас, за те на чудо у наших вірителів. Від часу, як з ним познакомились, стали тверді, як криця. Анї ся допросити кредиту, — ще й процесами грозять. А все то через сего самозванного місионаря. Як розпустить язик, прямо недискретний. Як би не талант, котрий в нім добачаю, був бим єго давно покинув. А талант добачаю в тім, що як кождий ум.високий, не привязуєсь до місця. Ледво годинку посидить в однім шиночку, вже відміни бажає. Хотя-нехотя мусів я єго познакомити з всїма нашими приходами і заходами, приютами, пристановищами, вірителями, духами-покровителями, — словом з цілою нашою лїтературою і біблїоґрафією.

Леонїд [будить ся]. Пробіг, де се я?

Борис. У Бога за дверми, у мене за плечми. Гарний з тебе місионар, що не знає, де зайшов.

Леонїд. То я цілу ніч ту пробув?

Борис. Не пересаджуй, пташку, цілу ніч, бо ми доперва над ранком прийшли.

Леонїд [зриває ся]. Сором, єй Богу, сором! Шкода тебе, Борисе, сам загряз, ще й других за собою тягнеш.

Борис. Я бачу, пан-отчику, ти вже знов з проповідию зачинаєш. Але я не маю часу єї слухати. *[Глядить на годинник]*. Тепер година девята, я мушу до уряду. О дванацятій вертаю на обід. По обідї мушу відпочати, бо признаюсь тобі, яко свому душпастирю, що вже від кількох недїль і одної нічки не спав, як належить. О год. 4-ій встаю і іду знов до уряду. О год. 7-ій чекаєм на тебе, як звичайно, під „когутиком“. Там приходи із сьвіжою проповідию.

Леонїд [забираєсь], Пращай, більш я вже до вас не прийду.

Борис. Е, е, грозиш, як кождий проповідник. Може ще чарочку на дорогу; важко так на сухо розставатись.

Леонїд. Пращай! *[Не подаючи руки, вибігає в головнї]*.

Сцена друга.

Борис. Андрей.

Андрей [відхиляє тихенько двері з правобіч, з тиха]. Бориську, Бориську, ти сам?
Борис: Сам.
Андрей [входить]. Я гадав, що хто ще другий є, бо чув два голоси.
Борис. То я, молив ся в голос.
Андрей. Добра дитина, така побожна! *[Дивлячись на канапу].* А ту хто ночував у тебе?
Борис [сьміхом]. Молодий Точка, той практикант на чоловіка.
Андрей. А, той лямпарт! Бориську, не приставай з ним, він попсує тебе.
Борис. Не бійтесь, батечку, я не з таких, щоби ся дати.
Андрей. Я знаю, що ти характер постоянний, але тепер молодїж така зіпсована. Крім тебе, не знаю, чи є ще другий такий в цїлому містї.
Борис. Тому то і длятого нема страху.
Андрей. Менї не ходить о те, що там забавиш ся трошка. На те молодість. Але побачуть люди тебе в такім товаристві, піде неслава.
Борис. Нема страху, батеньку. Лиш чоловік лихий боїть ся своєї слави, добрий нїколи.

Сцена трета.

Попередні. Возьний [пукає в головні].

Андрей. Ага, тут возьний вже від години чекає на тебе.
Борис. Чого хоче?
Андрей. Приносить акта.
Борис. Які акта? Най увійде.
Андрей [отвирає двері].
Возьний [входить, виймає звиток актів, подає Борисови].
Борис [приймає акта, дає єму за дорогу і не переглядаючи кидає на бюрко].
Возьний [відходить, глянувши передше в кулак].

Андрей. Що то за акта, Бориську?

Борис. Певно директор присилає, щоби ще дома робити. Най собі лежать здорові.

Андрей. Бідна дитина, і хвилї відпочинку не має. Цілий день гарує в бюрі, ще й до дому посилають. *[По хвили, цїкаво].* Ану, що се за акта? Вільно заглянути?

Борис. Перегляньте, я тимчасом піду збиратись до бюра. *[Зїває і забираєсь на право].*

Андрей [з переляком]. Бориську, Борисеньку, се не акта, а позви.

Борис. Які позви?

Андрей [перебираючи письма, одно по другім]. А ось: Осип Калитка проти Борису Бігунцеви о 3000 зр., другий: Арон Вайнмішер о 200 зр., третїй: Салямон Бірфас о 180 зр., Озіяс Гаутрайсер о 120 зр... Господи сьвятий!

Борис [легенько]. Дурниця!

Андрей. Ага, дурниця, се творить: 3000 а 200 а 180 а 120, разом 3500 зр.

Борис [нетерпеливо]. То возьміть тай заплатїть.

Андрей. З найбільшою приємностию, тілько що тепер не маю.

Борис. То пожичте.

Андрей. З найбільшою приємностию, тілько що се переходить наш кредит.

Борис. Все ви так говорите, як менї чого треба. Через те я все в нові довги поринаю.

Андрей [заклопотаний]. Бідна-ж моя головонько, що я тепер вдію. Треба порадитись мами. *[Кличе на правобіч]:* Касю! Касю!

Сцена четверта.

Попередні. Катерина [вбігає з правих дверий].

Катерина. Що там такого?

Андрей. Ось нова напасть зложилась на Бориська. Скаржуть за довги.

Катерина. Е, дурниця. Возьмесь тай заплатить. Але як він бідненький виглядає: побілїв, посинїв, змарнїв, геть спрацювалась дитина. А все через те проклятуще бюро...

Андрей. До того ще така гризота.

Катерина. Що тут гризти ся богато? Взяти тай заплатити.

Андрей. Ба, коли нема.
Катерина. Пожичити.
Андрей. Коли не схотять дати.
Катерина. То возьміть мій наряд золотий.
Андрей. За мало на ту суму: 3500 зр.
Катерина. Смутку-ж мій нещасливий! Але то все марниця, щоби ся хоть Борисько не гриз.
Андрей [все в актах]. Замітно, що всї позви виходять з канцеляриї д-ра Симеона Головки.
Борис [скоро]. Головки?
Андрей [показуючи]. Так, всї чотири позви. То ще гірше, бо молодий адвокат жартів не знає. До того Калитків повірник і твій наслїдник у Марійки.
Катерина. Може піти до него порадитись.
Андрей. Нема иншої ради, як піти до Головки.
Борис. І то чим скорше...

Сцена пята.

Попереднї. Костя [входить головними].

Костя [оповіщаючи]. Пан д-р Симеон Головка!
Андрей [з жахом]. Що се? Сам Головка?
Борис [до Костї]. Проси, проси!
Костя [відходить].
Борис [до родичів]. Ви підіть до своєї комнати, мушу з ним сам на розум поговорити.
Андрей. Добре, добре. А як що, то поклич, ми возьмем довг на себе.
Катерина. Так, так, щоб лиш дитина спокій мала. Заплатило ся тілько, заплатить ся і се. Ти-ж у нас оден, однїсенький. *[Цїлує его в голову].*
Андрей, Катерина [відходять на право].

Сцена шеста.

Борис. Головка [входить головними].

Головка [серйозний, як все]. Добрий день желаю!
Борис [дуже сердечно]. А, пан меценас! Що за щастє! *[Хоче его обняти].*

Головка. Кинь сентимента, колеґо. Приходжу в важнім ділї. Мою канцелярию формально засипують акціями проти тебе і настоюють, щоби чим скорше вносити. Я деякі вніс, бо мусів, деякі здержав, щоб передше з тобою поговорити.

Борис [з легковаженем]. То вноси, колєжко. Всї тоті претенсиї переймають родичі на себе. Моя табуля чиста.

Головка. То питанє, чи вірителї па се пристануть, колєго. А позволиш, що і я, яко їх заступник правний, не міг би їм сего дораджувати.

Борис. То осядуть на пенсиї і Бога молити-муть о моє здоровлє та вік як найдовший, инакше пропадуть претенсиї.

Головка. Жарти невмістні, колєґо, инакше шкода мого труду, що тілько з колєжанства роблю. Звістно, який ваш директор в тім зглядї строгий і неумолимий. Внесе за легкодушне затяганє довгів на перенесенє, тай конець.

Борис [з жахом]. Колєжко, не говори!

Головка. А і пятно того рода не причинить ся до успішного авансу. Прошу розважити і се.

Борис [хватає за руку]. Колєжко, ратуй!

Головка. Нема иншої ради, як заплатити і конець.

Борис. Але у мене і шелюга нема, колєжко.

Головка. Як нема, то може бути. На се єсть рада, сїдаймо!

Борис. Й овшіш. Може чарочку конячку?

Головка. Серед діла нїколи не пю, по ділї сам попрошу. Сїдаймо!

Борис. Служу тобі! *[Подає крісло, і сїдає сам].*

Головка [приязно]. Ти, колєґо, міг би ся знаменито оженити.

Борис [гордо]. Я то сам знаю.

Головка. Чому сего не робиш?

Борис. Я об тім думаю день і ніч, але обставини противні. Урльопу годї брати з самого початку, щоби по сьвітї розглянутись, а ту в містї хто є відповідний? Прямо сказавши: ніхто.

Головка. Позволь, колєжко, чому ти зірвав з Калитками, але так щиро і отверто, бо від сего богато залежить.

Борис. Я тобі скажу зовсїм отверто, як між колєґами. Я у Калиток взяв, як і в позві стоїть, до 3000 зр. По весїлю могли менї дати окрім виправи, що зовсїм не числить ся, до 2000 зр., значить тілько, щоби сплатити дрібнїйші

довги. Не лишило-б ся отже нічого окрім одної, зовсім неплатної движимости, т. є. жінки, і другої, ще неплатнійшої сперанди на — дім, в котрім ще родичі з пів віку жити будуть. Бо старі, маєш знати, прямо — безлично шанують ся. Який проте був інтерес?

Головка. А що до моральної сторони діла?

Борис. Що до моральної сторони. Калитки суть дуже порядні люди, Марійка дуже порядна дівчина, але що мені з того?

Головка. Позволь, колеґо. Ти в дечім маєш слушність, в дечім грубо і тяжко помиляєш ся. Я поминаю суму 3000 зр., котра для тебе не представляє сегодня ніякої вартости реальної, — але що до наличного гроша, о котрім була мова, то сума їх далеко більша, як ти подав на 2000 зр. Переймаючи справу проти тебе, мав я нагоду вглянути як найточнійше в їх положенє материяльне і можу запевнити, що сума вийде далеко більша. Що до дому, то позволь собі сказати, що він представляє сегодня недвижимість чисту, вартости двацять тисяч, — надія отже не-аби-яка. А і стан здоровля Калиток нині справді бездоганний, але як прийдуть два зяті, потім внуки et cetera, et cetera, — то вік їх неможливо обчислити на певно. То суть accedentia, котрі вік вкорочують, ніяким чином не продовжують.

Борис [цікаво]. То радиш погодитись з Марійкою?

Головка [серйозно]. З Марійкою вже неможливо. *[Звільна]* Але, але ожени ся з — Ольґою.

Борис [зриваючись, бухає сьміхом]. З Ольґою? Ха, ха, ха!

Головка. Я в тім не бачу нічо сьмішного. Хиба Ольґа не схоче тебе?

Борис [згорда]. Не схоче? Чому ні! З вискоком кажу тобі. *[Ходить весело по сцені].*

Головка [встає]. Як так, то раджу спробувати. Се після моєї думки одинокий, і серед даних обставин найкориснійший і найщасливійший вихід.

Борис. Знаєш, колеґо, се зачинає мені подобатись. Ориґінальне, єй Богу! Але як то зробити? Як з Калитками навязати?

Головка. Дуже просто. Післати родичів до старих Калиток і річ представити. Старі порозуміють ся найскорше.

Борис [плеще в долоні]. Чудесно!

Головка. Тілько раджу се чим скорше зробити, бо — periculum in mora.

Борис. Я сейчас старих висилаю. Ґеніяльний з тебе адвокат! [*Вискакує на право*].

Сцена сема.

Головка [*сам*].

Головка. З сеї сторони діло було-б готове, об чім я впрочім не мав і найменшого сумніву. Бігунці мали вибір поміж процесом і всіма єго поганими наслідками, а подружєм з Ольґою, котре в дійсности добре, навіть за добре для Бориса.

Однако він мені, як ніхто инший, на руку пригожий. Всї Марійчині пасива перенесуть ся тихо, мирно, без процесу на Ольжину частку, а єї остане чистенька, кругленька, як слїд. З часом постараєм ся всїлякими завдатками, пожичками, без котрих Борис як риба без води жити не може, сплатити єго претенсиї до хати, і вона перейде до нас цїла. З ким иншим річ не пішла-б так гладенько.

Питанє лишень, чи пристануть Калитки на Бориса? Що старі єще в руку поцїлують, річ певна, але чи схоче Ольґа? Се, як кажуть, поступова, еманципантка.

Однак еманципация, се після моєї думки нововинайдена форма, нова жіноча штука, щоб скорше дійти до мужа. Давні форми пописів, концертів, балїв вже пережились, мужчини на те не ласі, — проте видумали еманципацию: скликають віча, пишуть меморияли, жадають шкіл, ґімназий, унїверситетів, але при тім уважно зиркають на всї боки, чи бачать се мужчини. Як котрій удалось зловити, так здала вже матуру і поробила всї ріґороза!

Не лїпша від них і Ольґа. Справдї деклямує гарнозвучні фрази про поступ і науку, але вкінци нишпорить за мужем, так як кожда инша.

[Тайком] Навіть єсли не милюсь в своїх інформациях, — то вона сама закинула вудку на Бориса. Бо,

як довідуюсь, то вона посилала Леоніда до Бориса, вона аґітувала через него поміж вірителями, щоби позивали. Сила разів мене питала, чи внесена вже скарга до суду проти Бориса? А все то лиш на те, щоб єго випровадити в біду, потім до себе стягнути.

А добрий з него щупачок, варта заходу: і хороший і проворний і гладкий, може й еманципантку заняти.

На сім я і оснував свої пляни, котрі як удадуть ся, щасливий буде Борис, щаслива Ольґа, а вже не без чогось остану і я. *[Надслухує на право]*. Однак надходять Борисові родичі, мушу і їм дати відповідну інформацию.

Сцена осьма.

Головка. Андрей, Катерина [обоє убрані по виходному, за ними] Борис [виходять з правобіч].

Головка [до родичів]. Так паньство вже готові. Дуже добре. Даруйте єще, що позволю собі подати вам деякі інформациї. Ходить іменно о те, щоби перед Калитками відповідно оправдати зірванє Бориса. Я думаю, що найкрасше буде сказати, що Борис в часах послїдних почув нараз переміну в своїм серци, а іменно нечайний і несподіваний наклін від Марійки до панни Ольґи. Яко чоловік характера боров ся довго з собою; не могучи однако перебороти свого серця, не хотїв справляти заводу Марійцї а гризоти родичам, проте яко чоловік чести уступив. Аж тепер, коли довідав ся, що Марійка заручена, не має вже ніякої совістности і приступає сьміло з просьбою о руку Ольґи. Я гадаю, що так буде найлучше.

Борис [одушевлений]. Знаменито!

Андрей. Дуже добре, дуже добре!

Катерина [до Бориса]. А може тобі сину тяжко, таке пожертвованє?

Борис. Не бійте ся, мамуню: Ольґа чи Одарка — все риба однака, Ольґа чи Марійка — все однака жінка.

Головка. Тілько прошу спішити чим скорше. Я маю ще хвильку часу, підожду на резолюцию.

Андрей, Катерина. Ідем, ідем! До побаченя! *[Виходять в головні].*

Сцена девята.

Головка. Борис.

Борис [скачучи і обіймаючи Головку]. Колєґо, ти адвокат над адвокатами.

Головка. Щоб тілько удалось.

Борис. Ти сумніваєш ся? А я тобі кажу, що можем собі наперед поґратулювати. *[Приносить і наливає чарки. Підносячи чарку].* Здоровлє твоє, шваґруню!

Головка. Ні, насамперед здоровлє нашого інтересу: с. є. наших наречених. Я пю здоровлє Ольґи!

Борис. А я Марійки! *[Звінко тручають чарками. Випивши].* Ти сумніваєш ся? Мушу тобі признатись, що Ольґа в послїдних часах так очевидячки і безцеремонно до мене залицялась, що я, я мусів удавати невинного Йосифа.

Головка. Тим лучше. А слухай, колєґо, чи в послїдних часах не заходив до тебе молодий Точка?

Борис. Заходив. Се бач, наш придворний проповідник.

Головка. Не розумію.

Борис. Бач, пристав до нашого кружка і яв нас дуже моралізувати. Але місто нас поправити, попсував ся сам, бо густо-часто безпамятним до дому відводили.

Головка. Се дурниця. Але чи він не споминав тобі коли про Ольґу?

Борис. Не памятаю.

Головка. Пригадай собі добре.

Борис. Може й споминав, але ми о поважних справах говорили аж тоді, як оден другого не міг розуміти.

Головка. Шкода. А ти звіряв ся перед ним із своїми довгами?

Борис. Він причепивсь до мене і я обводив єго по всїх своїх знайомих.

Головка. Ну...

Борис. Ну, а ти знаєш, що кождий мій знайомий то і віритель в одній особі.

Головка. Тепер я тобі скажу все. Після всеї віроятности Ольґа закинула на тебе сіти.

Борис. Можливо.
Головка. Насамперед післала Леоніда, думаючи в добрий спосіб. А що не повелось, намовила его до аґітациї поміж твоїми вірителями, щоби позивали...
Борис. А! а.!
Головка. І се деякі вірителї виразно зізнали, що їх до позву спонукав Леонїд Точка.
Борис. А очайдушник! А позакутник!
Головка. Позволь, він нїчо не винен. Що він се не робив з власної інїциятиви, річ певна. Що і его родичі в тім не мали найменшого інтересу, також річ несумнїва. Затім намова вийшла лиш від Калиток.
Борис. Очевидно.
Головка. З Калиток старі того без мого відома не могли вчинити, Марійка прямо неспосібна, отже з льоґічною консеквенциею зробила се — одинока Ольґа.
Борис. Щоби мене силоміць стягнути.
Головка. Се очевидно здогад тілько. Але еслиб се сконстатувати можна, — виграна по нашій сторонї.
Борис [живо]. Спитати Леонїда.
Головка. Де-ж его найдеш?
Борис. Вечером може прийде.
Головка. То для мене за пізно.

Сцена десята.

Попереднї. Костя [входить в головні].

Костя [оповіщаючи]. Пан Леонїд Точка.
Головка. Сам Бог его приводить.
Борис [до Кості]. Проси, проси!
Головка [до Кості]. Чекай, чекай! *[До Бориса].* Знаеш, колеґо, я-б не хотів з тим молодиком зустрічатись; если позволиш, я піду до бічної комнати, а ти помов і спитай про все.
Борис. Чому-ж.
Головка Не могу, не могу! *[Вибігає правобіч].*
Борис [до Кості]. Проси, проси!
Костя [відходить в головні].

Сцена одинацята.

Борис. Леонїд [входить головними].

Леонїд. Добрий день вам, Борисе! *[Подає руку].*

Борис [наче в гнїві не піднимає руки]. Добрий день!

Леонїд. Ви гнїваєтесь на мене, Борисе. Зовсїм справедливо. Не понимаєте, з яким важким до вас приходжу серцем. Що тілько довідав ся я про ваші клопоти в судї, і се менї незвичайно прикро, бо посередно і я до того причинив ся немало. В першій хвили я не обчислив консеквенций нерозважної обітницї, а шкодити другому, се противно моїй натурі...

Борис [перебиваючи]. Скажіть менї лиш одно, хто вас до того спонукав?

Леонїд. Сего не можу сказати.

Борис. То лишень: мужчина чи женщина?

Леонїд. Тілько можу сказати: женщина.

Борис [живо]. Ольґа Калитківна?

Леонїд [з жахом, подаєсь в зад]. Відки ви се знаєте?

Борис [обнимає єго]. Добродїю мій, ви мій найліпший приятель. Ви зробили менї прислугу, якої самі не надїялись. Я через вас роблю кариєру.

Леонїд [втїшно]. На правду?

Борис. Так єсть. Женюсь з дівчиною богатою і всї довги плачу одною рукою.

Леонїд. Славити Господа! А вільно спитати, з ким ви ся жените?

Борис. А з ким же, як не з русалкою, що сама вабить і силоміць тягне до себе, — з Ольґою Калитківною...

Леонїд [*з жахом*]. З Ольґою Калитківною? То не може бути!

Борис. Чому не може бути? Що-ж в тім дивного?

Леонїд. Нї, нї! Сто разів нї!

Борис. Чому нї? Маєте знати, що я об тім і не думав, але вона сама — буквально за полу тягне.

Леонїд. Вона — вас? Нї, нї, ви ошибаєтесь.

Борис [*нетерпеливо*]. Ошибаюсь? А позвольте, на віщо-ж вона посилала вас до мене? На віщо намовляла вірителів до процесу? А вжеж, щоби мене замотати в фінансові клопоти і — звабити до себе.

Леонїд. До с е б е?
Борис. Розумієсь, бо Марійка, як знаєте, заручена.
Леонїд [*криком*]. Нї, нї, се неможливе і кажу вам, се неможливе. Ви не знаєте Ольґи.
Борис [*все сьміхом*]. Хочете знати на певно, то пождіть хвильку, а побачите самі. Я що тілько вислав своїх старих до Калитків розвідати, бо менї, бачите, самому якось не випадало по послїдній халепі.
Леонїд [*хватаєсь за голову. На боцї*]. Менї так в голові мішаєсь, все круговоротом йде. Я єї мов сьвяту поважаю, як в Бога вірю..., а вона... О женщини, женщини!... Але нї, се якась мана, так: мана, мана!
Борис. Що вам такого?
Леонїд. Нїчо, нїчо, вже минуло.

Сцена дванацята.

Попередні. Катерина, Андрей [*входять головними*].

Борис [*живо до матери*]. А що, мамуню!
Андрей [*втїшно і гордо*]. Але старі Калитки з найрадшої души.
Катерина. Самі не знали, де нас посадити, такі раді були...
Леонїд [*в найбільшім зворушеню*]. Пращайте! пращайте! [*Випадає в головні*].
Андрей, Катерина. Що єму такого?

Сцена тринацята.

Попередні. Головка [*виходить з правих дверий*].

Головка [*бухає сьміхом*]. Ха, ха, ха! Ха, ха, ха!
Борис. Ти бачив?
Головка. Чув і бачив все.
Андрей. Чого він так утїк, наче божевільний?
Головка [*я. в.*]. Ти влучив єго в саму пекучу рану. Маєш знати, що він панни Ольґи chevalier servant, с. є. кавалїр до дрібної послуги.
Борис [*бухає собі*]. Ха, ха, ха!
Головка. Подумай собі те гірке розчароване. Він вірить в Ольґу мов сьвяту, а тота не лиш о нїм не думає, ще й посилає і уживає за орудє, щоби тебе стягнути.

Борис. Ха, ха, ха! Ха, ха, ха!

Головка. Ха, ха, ха! Ха, ха, ха!

Андрей. Та дайте вже спокій!

Борис. Ну, ну, отсе нагорода за вірну послугу. Ха, ха, ха!

Головка [*до родичів*]. А головна інтересована, панна Ольґа була дома?

Головка. Ні!

Борис. Ольґи не було?

Андрей. Десь в школї забавилась, але старі заручали за неї; просили, щоб тілько прийти, вона пристане.

Катерина. Чому-б не мала пристати? Така партия не лучить ся так скоро.

Борис [*до родичів*]. Що до Ольґи, то так, як би вже була в кишени. [*Тайком*]. Нинї показалось, що вона лиш чекає на те...

Андрей [*дуже втїшно*]. Ну, то й овшім.

Головка. По сім раджу ще нинї почати кампанію і скоро закінчити, щоб оминути всяких помов, сплетнь і тим подібних хрій, — бо звістно, вороги не сплять.

Андрей. Так, так!

Борис [*затираючи руки*]. А я ще нинї піду до них і приголублю мою нову кралю.

Головка [*забираючись*]. Коли все так щасливо зложилось, уважаю дїло за скінчене і повторяючи мої благожеланя маю честь попращати достойних добродіїв.

Борис. Го, го, шваґруню! Такі важні справи годї на сухо кінчати. Я прошу тебе на сніданє, щоб піднести чарку за здоровлє наше і наших наречених. Правда, мамуню, ачейже годить ся?

Андрей, Катерина. Просим, просим!

Борис. Маєте знати, мамуню, що се не тілько адвокат над адвокатами, але і мій наслїдник на Марійчинім престолї, а тепер коханий шваґерок.

Андрей, Катерина. Просимо, просимо! [*Обступаючи Головку відводять правобіч*].

Заслона паде.

Дїя четверта.

Декорация як в дїї першій.

Сцена перша.

Осип. Теодора. Олена.

[Осип Калитка і Теодора сидять коло стола, задумавшись. Калитка лицем до публики, сперши голову на обі руки; Теодора лївобіч від него, з боку стола, руки заложивши навхрест. Олена ставляє з великим занятєм карти на другім столику].

Олена. Точнїсенько так — що до капінки. Два тузи коло хати, значить дві новини, — де скоїлись два весїля. Валєт керовий, одним лицем від хати, другим до хати, — значить від одної відвернув ся, до другої навернув ся. Чудесно, так, як би видїв. Ану, від кого відвернув ся? *[Показує карту]* Від дами-кер. А до кого навернув ся? *[Я. в.]* До дами-каро. Ну, і не вірити-ж картам? *[Павза — задумчиво]* Але що значить той нижник трефовий коло хати? Три рази ста́вила і три рази виходить. Мав би се бути ще для кого третого? Як би не нижник, думала бим, що для мене. *[Сумно]* Е, де вже я для нижника? *[Надїйно]* Хотяй! *[Збирає карти живо]* Мушу спитати Точкової. *[Іде на право — по дорозї]* Ай, той нижник, той нижник! *[Вибігає на право]*.

Теодора [до Осипа]. Над чим так продумуєш важко, дружиночко моя?

Калитка. Думаю над тим, що на сьвітї лучше мати, дївчата чи хлопцїв?

Теодора. Певно, що хлопцїв.

Калитка [живо]. З уст менї виняла. І я гадаю, що хлопцїв. Хлопця виховаєш, вивчиш, на що сам схоче і йде в сьвіт без найменшого клопоту. А дївчата ховай, учи, прибирай, і хоть як вивчиш, як прибереш, — чекай з дня на день, визирай, тремти, заким ся хтось трафить. А трафить ся хтось, — гляди, розпитуй, чи добрий, чи честний, а ту і богато розпитувати — лячно, бо ану-ж, оден піде а другий не прийде.

Теодора. Так то, так з бідними дївчатами. Та славити Господа, що з нашими так зложилось.

Калитка. І я собі так подумав, як лиш Бігунцї вийшли. Хвала тобі Господи, думаю, заким чоловік голову склонить, обі дївчата будуть заосмотрені. Инакше і умерти-б було важко.

Теодора. Сьвяті слова! Все-ж таки Бігунцї покаялись.

Калитка. Чесні, нема що казати, чесні люди. Побачили нашу кривду, тай усовістились, без клопоту, без процесу, без всего.

Теодора [несьміло]. Тепер лишень, — чи Ольґа схоче?

Калитка [здивований]. Чи схоче? А чому-ж би не мала схотїти? Та Борис сегодня партия добра, навіть дуже добра: молодий, хороший, товариский, ну, і становище красне. Якого-ж єї лучшого дожидати?

Теодора. Та він для мене і для тебе дуже добрий, дружинонько моя, — але для неї?

Калитка. Як добрий для нас, то добрий і для неї. Чому-ж не має для неї бути добрий, як добрий для нас?

Теодора. Все-ж таки серце має своє право.

Калитка. Ди, ди, ди! Серце має своє право, а і розум має своє право. А розум все старший, як серце. Впрочім, чи ми єї неволим? І ми хочем, щоб вони, як слїд познакомились та полюбились.

Теодора. А як не зможе?

Калитка. Чому не зможе? Кожда дївчина зможе, як лиш схоче.

Теодора. Та в тім дїло. А як не схоче?

Калитка [розсерджений]. То на те ми родичі, щоби сказати. В цїлому сьвітї такий лад. А з нами як було?

Теодора. На що се згадувати?

Калитка. Так для прикладу. Я приїхав, сказав тобі, ти нічо. Я тодї мамі, мама татови, тато тобі, тай послухала.
Теодора [зітхаючи]. Я була бідна.
Калитка. А вона дуже богата? Правдою а Богом сказавши, говорить ся не одно, от аби дїтям помочи. А в сущности має ся якусь там виправу та отсю хатчину, що лиш стїнами сьвітить.
Теодора. Е, е!
Калитка. Кажу, що сьвітить, бо заправляю, забіляю кождий рисок з верха. А що в серединї дїєсь, тілько Господь та інжінєр знає.
Теодора. Та так як її витолкуєсь, може і послухає.
Калитка. Певно, що послухає. Чому не має послухати?
Теодора [встаючи]. Ай, я собі засидїлась, а там дїло чекає. Розтолкуй же єї, дружинонько моя, може Господь дасть, бо я щось дуже бою ся. *[Іде лївобіч]*.

Сцена друга.

Калитка. Ольґа [входить головними, одїта по виходному, з книжками в руках].

Теодора [зустрічаючи]. Ось і вона, сердешна моя. Так до пізна намучилась. *[Цїлує єї і виходить на лїво]*.
Калитка. Добре, що надходиш, Ользуню. Маю з тобою поговорити.
Ольґа. Дуже рада, батеньку.
Калитка. Роздягнись передше, бо то справа важна.
Ольґа [відкладає книжки і знимає плащ]. Справдї щось важного, коли тілько заходу треба. *[Віддає плащ і книжки на право]*. Що-ж такого, отченьку?
Калитка [поважно]. Час тобі, Ользуню, кинути книжки та всї дурнички, якими дотепер займалась, а подумати о справах важнїйших, з чого колись жити треба. Трафляють ся тобі люди.
Ольґа [цїкаво]. Хто-ж такий?
Калитка. Борис Бігунець.
Ольґа [зачудована вельми]. А, а! Пан комісар? Що за честь!
Калитка. Справдї честь. Таке становище.
Ольґа [наче до себе]. Того я не сподївалась.

Калитка. І ми не сподївались. Але Господь дав...

Ольґа. Він же-ж тут був?

Калитка. Нї, лиш старі приходили з перепросинами за давнїйше непорозуміне і просили, щоб Борисови позволити бувати назад, і старатись о твою руку.

Ольґа. Чому-ж не о Марійчину?

Калитка. Як же-ж? Коли вона заручена. А власне, що для тебе найважнїйше, він зірвав з Марійкою лиш тому, що в послїдних часах ти єму більше подобалась.

Ольґа [на боцї]. Так він собі уложив? *[В голос]* Се справдї для мене новина цїкава. Ну, і що ви, батеньку, старим відповіли?

Калитка. Відповів, що коли так, то годимось, нехай буває, — бо я справдї бачу і ти сама не заперечиш, що Борис нинї партия хороша.

Ольґа. Добре, отченьку, я не касую вашого слова, однак під одним услівєм: не давайте єму нїякої рішучої відповіди, поки він не порозумієсь зі мною, бо по єго послїднім виступі я не можу і не хочу на сьміх людський виставлятись.

Осип [радо]. З найбільшою охотою, дитино рідненька! *[Цїлує єї, просячи]* Тілько як будеш з ним говорити, уважай на себе, уважай на наш вік приклонний, а передовсім не на те, що серце, але що розум приказує.

Ольґа [з наголосом]. Я вам даю слово, батеньку, що я в тій справі лиш те буду робити, що менї розум і то лиш розум наказує.

Осип [радісно]. Добре, добре, Ользуню! Я бачу, що ти моя розумненька дитина. *[Цїлує єї і відходить лївобіч; на боцї]* От, і справа скінчена. Чого-ж стара так лякала ся? Дївчата в тім віцї мають більше розуму, чим ми. Мушу се старій розказати. *[Затирає руки і вибїгає лїворуч].*

Сцена трета.

Ольґа [сама].

Ольґа. Сего звороту я не сподївалась. Я думала, що він прибересь в неповинне ягнятко, звалить всю вину на

родичів і просити-ме прощеня у Марійки. Тимчасом мабуть оба з Головкою порозумілись і ось яку уложили штуку. Нехай і так, се ще гірше, голубчику, для тебе. *[Чути пукане в головних дверях]* Хтось пукає. Мабуть він.

Сцена четверта.

Ольґа. Леонїд [впадає скоро].

Леонїд. Простїть, що так нагайно впадаю; але в моїй души таке пекло, що я сам не розберу.

Отьґа [з участию]. Що-ж вам такого, Леонїде?

Леонїд. Чи се правда, що ви виходите за Бориса?

Ольґа [сьміхом]. Що лиш вижидаю єго приходу.

Леонїд [нервово і з розпукою]. Так отсе правда! Так отсе правда, чим чванивсь сам Борис і чванилась Олена, ще й насьміялись і наглузувались з мене беззорого. А я, вітровірець, ходжу і шукаю єго честного товариства, підлюсь і валяю по всїх норах і закутквх єго нічних орґій — на те, щоб стягнути єго до вас і придбати вам чоловіка....

Я думав, що я служу ангелу кари за мою бідну сестричку, ангелу правди нових, вселюдских ідей, тимчасом я послужив....

Позвольте собі сказати, що ви сим подвигом не виріжнились нїчим від кождої иншої жінки, у котрої коварство, лож і обмана щоденним хлїбом.

Менї пе жаль вашого дїла, ласкава добродійко, лиш жаль менї ваших красних слів, за котрими рвалась душа моя і за котрими я йшов наче за сьвятою...

Ольґа [крізь сльози]. Менї знов не жаль ваших слів, ласкавий добродїю, за котрими нїчо не стоїть, як жаль і то великий вашої віри, котра, як кажете, була така кріпка, мов віра в сьвяту, а котру одним словок розбив і розвіяв такий Борис. Все-ж я по вас більше сподївалась. Тому позвольте собі сказати на оборот, що ви з такою вірою не виріжняєтесь нїчим від кождого иншого мужчини, котрі відобрали нам не тільки людске становище, але і відмовили людского достоїньства, т. є. не припу-

скають, щоб жінка могла думати, як говорить, а говорити, як думає.

Вчинили з нас дійстне чудовище суспільне з подвійним лицем, або сальонової ляльки, що служить до забави, — тоді величають ангелом, або їдкого, коварного павука, що лиш закидає сіти на вашу мужеску невинність. Нехай, колись і сему буде конець.

Оправдуватись перед вами я не стану, хиба супроти вашої острої мови мушу, хоч з болем серця, зречи си всіх почестних двстоїньств, якими ви мене почтили, т. є. бути для вас ангелом мести, ангелом правди і провідниці сьвятої.

Леонїд [*живо*]. Так се неправда?

Сцена пята.

Попередні. Борис [*входить головними, в одягу сальоновім, з китицею цьвітів в руках*].

Борис [*входить і на вид Леонїда подаєсь в зад*]. А, перепрашаю!

Ольґа [*до Бориса*]. Прошу увійти!

Борис [*поглядом на Леонїда. На боцї*]. Знов той кавалїр до дрібної послуги.

Леонїд [*забираючись до виходу*]. Пращайте, панно Ользю!

Ольґа [*поважно, без нїякого слїду конвенциональної чемности*]. Останьте, пане Леонїде, ви-ж нам не помішаєте в нїчім. [*Представляючи Борисови*] Се сусїд наш і приятель, перед котрим ми не маєм нїякої тайни.

Борис [*певний себе*]. І я не маю нїякої. [*Тайком до Леонїда*]. Приходїть нинї під „когутика“, чудесне пиво. [*Цмокає губами*].

Ольґа [*до Бориса*]. Прошу сїдати! [*Сїдає сама. Борис сїдає близенько неї. Ольґа відсуваєсь. Леонїд остає в глубинї сцени*].

Борис [*весело і певно*]. Приходжу до вас, панно Ользю, наче блудний син, з сею віткою мира і [*оглядаєсь, а бачучи Леонїда відверненого*] любови [*віддає китицю*].

Ольґа [*бере і мовчки кладе на столї*]. Лишім, поезию, пане Борисе, в котрій я не справна, і говорім по щирому, як

чоловік до чоловіка, а радше, як приятель до приятеля. [*Борис з радости присуваєсь. Ольґа відсуваєсь*].

Борис [*на боці*]. Се мені дівчина, від разу приступає ad medias res. [*В голос*] Й овшім, панно Ользю, вам звістні мої інтенциї....

Ольґа [*перебиваючи*]. Знаю все, пане Борисе, від родичів ваших. Не понимаю тілько одного, як може чоловік, що жив в тільколітній, сердечній дружбі з другою, нараз від неї відвертатись, а звертатись до мене, котра, щиро кажу, своєю нервностию і хімерами стоїть далеко а далеко поза тим ідеалом жіночим, якого вам треба, а якою єсть безперечно сестра моя, Марійка. Я прямо не вірю....

Борис [*весело*]. І я не вірю, а мимо того так єсть.

Ольґа. Пане Борисе, я вас ще раз прошу, говорім щиро. Я не вірю в ваші інтенциї, але понимаю і то дуже понимаю ваше положенє.... [*Борис сьміє ся. Ольґа, дотепер сериозна, відповідає усьміхом*]. Правда, що так? [*Борис присуваєсь. Ольґа відсуваєсь*].

Борис [*на боці*]. То гузар! [*Голосно*] Так.

Ольґа. Отже бачите. Тому о много красше вам, яко чоловікови чести, за якого я вас уважала і уважаю, вернути до давного друга і по людскому і божому поєднатись, як шукати бога нового, котрий, хто знає, чи і придасть ся до вашої релїгії. Се і красше, і людянійше, і, признаєте самі, — о много, много чеснійше.

Леонїд [*в глубині, дуже зачудований, складає руки*].

Борис [*живо*]. Та бо Головка на перешкоді.

Ольґа. Пане Борисе, кождий мужчина славить ся лицарским духом. Давнійші лицарі брали не такі перешкоди: ішли в борбу, наставляли голови, скакали в море, боролись з зьвірами, хватали крокодилї — а ви щоби такої перешкоди не перебороли?

Борис [*живо*]. Рация, єй Богу, рация!

Леонїд [*з глубоким сумом — все здалека*]. Пращайте, панно Ользю!

Ольґа [*зимно*]. Пращайте, пане Леоніде! [*Леонїд випадає в головні*].

Борис [*живо, хватаючи її за руку*]. Панно Ользю, ви неоцінений ангел! [*Наївно*] А ви самі підете за Головку?

Ольґа [*лестно*]. Даруйте, пане Борисе, але об сім я з вами не можу говорити. [*Утїкає на ліво*].

Сцена шеста.

Борис [*сам*].

Борис. Значить: вона зі мною не може говорити, але з Головкою поговорить. Знаменито! [*Ходить живо по сценї*]. Вона дїйстно з своїм адвокатским розумом як раз для Головки. [*Павза, все ходить по сценї*].

Єй Богу, чим більше об тім думаю, тим більший менї жаль за Марійкою. На що я єї покинув? Така добренька, така тихенька, така смирненька, як та голубка сиза. [*Оглядаєсь*].

Як собі згадаю, що оттут [*показує на крісла в кутику*] ми разом сидїли, оттут [*показує на фотелї*] в купцї гуторіли, оттут [*показує на софку*] так любенько обнимались. — [*жарко*] нї, нї, єй Богу, най Головка і голову зломить, я єму не відступлю Марійки. [*Оглядаєсь*] Коби хоть фартушочок єї побачити....

Сцена сема.

Борис. Головка [*впадає головними, одяг звичайний*].

[*Сцена вельми жива*].

Головка. А що?
Борис. Гаразд.
Головка. Пристала?
Борис. Пристала, лиш з маленькою зміною в проєктї.
Головка. Якою?
Борис. Шанж де дам.
Головка. Що то значить?
Борис. Я беру Марійку — а ти Ольґу.
Головка [*живо*]. То не може бути.
Борис. Поспитай самої.
Головка. Але я не хочу Ольґи?
Борис. Чому?
Головка. Надто мудра.

Борис. Що ми то за адвокат, що боїть ся мудрої жінки.
Головка. Я тобі кажу, що найбільше лихо на сьвіті, то мудра жінка.
Борис. Я-б собі і з наймудрійшою раду дав.
Головка. Чому-ж не береш єї?
Борис. Бо не хоче.
Головка. А мене хоче?
Борис. Ти олицетворене щастє. Як тілько про тебе згадала, спаленіла по уха і втікла з кімнати.
Головка. Дійстно.
Борис. Слово чести.
Головка [*ходить задуманий*]. Гм! Ні, ні!.... Хотяй вкінци....
Борис. Слухай, товаришу, чи тобі не все одно?
Головка. Ні, не все одно. Се велика зміна в моїх проєктах.
Борис. Ей, товаришу, Ольґа чи Марійка — все однака жінка.
Головка. Найбільше лихо, що ти така баба, зараз на все пристати.
Борис. Що-ж мав робити? То чарівниця, не дівчина. Як менї до серця промовила, мало що не розплив ся з жалю....
Головка. За ким?
Борис. За Марійкою.
Головка. Дурниця.
Борис [*жалко*]. Ага, дурниця.
Головка. Дурниця кажу, бо Марійка моя.
Борис [*зжахнувшись — вже недобрий*]. Так само і моя.
Головка. Я-ж єї наречений.
Борис. Я пять літ був наречений.
Головка. Пропало.
Борис. Покаже ся.
Головка [*також недобрий*]. Колєґо, ти забуваєш на своє положенє. Наражаєш ся на найбільші прикрости.
Борис. Все менї одно.
Головка. Процес, неслава....
Борис. Все менї одно.
Головка. Перенесенє, пятно в урядї....
Борис [*чим раз голоснійше*]. Все менї одно. Я набрав такого духа, що все менї одно. Як прийде до процесу, скажу перед судом, перед цілим сьвітом, що я Марійку люблю, єї не відступлю....

Головка [оглядаючись і втихомирюючи]. Пст, товаришу, чого розкричав ся? *[На боці]* Ще нас почують, тай пропало все. *[В голос]* Я так на пробу, чи ти дійстно любиш Марійку. Ходім звідси, помовим на боці *[тягне его до виходу; на боці]* Божевільний чоловік, як не уступлю, все пропаде.

Борис. Ходім, ходім! Але з гори кажу: все мені одно! *[Виходять в головні].*

Сцена осьма.

Ольґа [сама].

Ольґа [визирає з лївої, потім виходить]. Пішли. *[Глядить за ними].* Пішли наші торговельцї добивати згоди. Оден з них хоч трохи серця має, але другий ні на макове зерно. І з такими вязатись на ціле житє. Страшно подумати! Скілько опісля горя, скілько тихих сліз, — Боже, ти оден лиш знаєш. Може нинїшня штука не однїй в науку вийде.

Сцена девята.

Ольґа. Марійка [виходить з правих дверий].

Марійка. Головки тут не було?
Ольґа. Був, але вже вийшов.
Марійка. Був і не бачив ся зі мною?
Ольґа. Не мав часу.
Марійка. А що-ж у него за діло таке?
Ольґа. Має діло з — Біґунцем.
Марійка [зачудована]. Головка з Біґунцем?
Ольґа. А що-ж в тім дивного?
Марійка. Я гадала, що він з ним не пристає.
Ольґа. Не тілько пристає, але в найлїпшій приязни. Оба прийшли, оба пішли.
Марійка. Не розумію.
Ольґа. Ти ще не таке побачиш, сестричко моя бідна. *[Цїлує еї і голубить].*

Сцена десята.

Ольґа. Марійка. Анночка [входить головними].

Ольґа [вискакує до Анночки]. Як ся маєш, Анночко? *[Цїлує її].*

Марійка [зміряєсь до виходу правобіч].

Анночка. Марійочко, що-ж ти утїкаєш від мене, чи я тобі така противна?

Марійка. Я гадала, що ти гнїваєш ся на мене.

Анночка. Хорони Господи! *[Цїлують ся]* Я вже забула про все.

Ольґа [до Анночки]. Як же тобі в школї?

Анночка [одушевлена]. Над сподїванє добре. Першого дня служби мала таку трему, що сама не знала, що до дїтий говорю. Другого дня вже меншу, третого ще меншу, а тепер вже йду, як до дому. А все то завдяки нашому управителеви; такий чоловік добрий та приязний для мене, що прямо не знаю, чим я на те заслужила. А учительки, то наче сестри; як хватять мене в свій кружок, то справдї не знаю, котрої слухати вперве. Кожда просить: ходїть до моєї кляси, до моєї, до моєї. Я рада у кождої бути, кождій приглянути ся, бо тим способом найскорше навчу ся.

А вже що найкрасше в школї, то дїти. Я боялась з початку, щоби вони не сьміялись з мене, а вони глядять на тебе з такою почестию, як би ти була сама, — рада шкільна. А що за пильність! Я не мала понятя, що дївчата так радо учать ся. Менї прямо жаль з ними по школї розлучатись.

Ольґа. Так і менї було. Два лїта практики минули як оден день. Я привязалась до школи так, що нинї числю години, коли лиш зложу іспит і назад до служби верну. Єсть щось, що чоловіка пориває в тїй громадяньскій, суспільній, народній працї. *[До Марійки]* От, Марійко, пристань і ти до нас!

Марійка. Не мала би роботи.

Анночка, Ольґа. Чому?

Марійка. Вам слїдно тим займатись, бо не маєте наречених. А я маю, то й не потребую.

Ольґа. Знаєш, Марієчко, се певнїйше, як наречений.

Марійка [сьміхом]. Ледво.

Ольґа. Так єсть, бо школа мене не покине, а наречений покине.
Анночка. Зовсім справедливо.
Марійка. О, вже Головка мене не покине.
Ольґа. А що зробиш, як покине?
Марійка [з острахом]. Ользю!
Ольґа. Пристанеш до нас, як покине?
Марійка [*з змагаючоюсь трівогою*]. Ользю, що ти говориш?
Ольґа. Питаю зовсім сериозно: пристанеш до нас і до нашої праці, як би тебе Головка покинув.
Марійка. О, тоді на певно пристану.
Ольґа. Даєш слово?
Марійка. Даю. Але ти мусіла з ним умовитись.
Ольґа. Богом сьвідчусь, що сегодня з ним і не говорила.
Марійка [*в великій трівозї. На боцї*]. Вона щось знає, тілько сказати не хоче. Мушу поспитатись мами. О Боже мій, як менї чогось лячно. Цїла дрожу. [*Вибігає лїворуч*].

Сцена одинацята.

Ольґа. Анночка.

Ольґа. Бачиш, як злякалась? І ся боязнь, ся непевність, ся ненастанна дрощ і трівога — називаєсь любвою!
Анночка [*оглядаючись обережно*]. Ользуню, я маю до тебе ще одно дїло.
Ольґа. Яке?
Анночка. Я властиво тілько задля него прийшла. Лиш не прогнївай ся на мене, серденько! [*Обнимає єї*] Мій братчик Леонїд в великій розпуцї: він обидив тебе чимось....
Ольґа [*сьміхом*]. Ага!
Анночка. Тепер побиваєсь, аж жалко дивитись. Сестричко, прости єму, ти знаєш, як він тебе....
Ольґа [*затикає її уста*].
Анночка. Позволь, я не скажу: любить, се надто мало, але убожає. Мушу тобі признатись, що він оден погодив мене із сьвітом. По злопамятній хрії з Головкою я зненавиділа сьвіт, людий, а найбільше мужчин. Однако як побачила єго тиху, безкористну, над всяке понятє поетичну і до найвисшого пожертвованя готову любов, —

повіяло на мене наче благодатним леготом і я подумала собі: ні, ні, ти грішиш; суть ще люди, суть серця, єсть правда і любов на сьвіті.

Ольґа. Се все я знаю, тому простила єму давно. Він посуджував мене про зносини з Борисом. Се мене заболїло дуже. Правда, що справа понад мій рахунок взяла оборот такий, що він дійстно міг підозрівати.... Бачиш, я сподївалась, що Бігунець загрожений процесами вернесь до Марійки, тимчасом він мабуть уложивсь з Головкою і — прийшов до мене.

Анночка. Не може бути.

Ольґа. Я навмисно затримала Леонїда в сальонї, щоб почув мою розмову з Бігунцем і пересьвідчив ся о правдї. Сестричко, треба було бачити єго жаль, єго страх, єго розпуку, коли прозрів правду. Вилетїв, мов не свій, я аж задрожала за него.... Але досить кари — я на него не гнїваюсь. [*Обнимає і цїлує Анночку*].

Анночка. Дуже тобі вдячна, сестричко. Тепер пращай, сю втїшну оливну вітку мушу єму занести.

Ольґа [*визирає в головні двері. Живо*]. Ідуть, сестричко, ідуть!

Анночка. Хто?

Ольґа. Головка з Бігунцем.

Анночка [*живо*]. Пращай!

Ольґа [*збентежена*]. Нї, сестричко, тепер не йди! Лишись ту, щось побачиш. Або йди і вертай зараз з братчиком і татом, сли схотять прийти. Побачите щось цїкавого. Іди, іди!

Анночка [*іде в головні*].

Ольґа. Нї, сюда, сюда! [*Виводить еї праворуч*].

Анночка [*по дорозї*]. Що еї є?

Сцена дванацята.

Ольґа [*сама*].

Ольґа [*стає близь публики — зворушена*]. Здавалось менї, що я сю комедию відограю легко. А вона тілько серця і сили стоїть! Яка сему причина? Чи се жаль людий, чи жаль подоптаної правди? Однако чарка налита, треба випити до дна. [*Чути пукан̂є в головні двері*] Прошу!

Сцена тринацята.

Ольґа. Борис, Головка [*в одягах сальонових, з китицями цьвітів в руках — входять головними дверми*].

Борис [*весело і побідоносно*]. Панно Ользю, побіда! Всї перешкоди поборені! Відповідно до вашої ради я вертаю яко „кающий“ ся до панни Марійки, а тут приводжу сего блудного лицаря — для вас.

Головка [*перебиває*]. Позволь, колєґо! Я уважаю передовсїм за свій обовязок, перепросити вас за ту невмістну шутку, якої позволив собі товариш, бо анї місце анї дїло наше не по тому. А дїло наше ось яке.

З уваги, що колєґа мій прямо непотїшений по втратї панни Марійки, — з уваги, що приязнь, яка лучить мене з колєґою, вимагає і певних, хоч сим разом дуже тяжких жертв, — з уваги, що високі прикмети серця і ума, якими надїлена панна Марійка, в рівній, коли не більшій мірі, красять і вас, — з уваги, що маючи честь бувати в вашім домі, мав я досить часу і нагоди пізнати вас і всї прекрасні свойства ваші, — з уваги на всї висше наведені причини осьміляюсь відступити права свої до панни Марійки присутному тут колєзї, а просити о ручку вашу. [*Подає китицю*].

Ольґа [*приймаючи китицю*]. Дуже менї лестне бажанє ваше, пане меценас, але ви знаєте, ми женщини не маєм в таких важних случаях власної волї, тому прошу предложити своє прошенє родичам.

Борис [*беручи Головку під боки*]. Побіда, шваґруню, ходїм! [*По дорозї*] Ту справа вже лекша! [*Виводить Головку на лїво*].

Сцена чотирнацята.

Ольґа. Анночка, Точка, Леонїд [*входять головними*].

Ольґа [*вибігаючи на зустріч*]. Спасибіг, що приходите!

Точка. Що-ж се у вас знов такого?

Ольґа. Сїдайте, будете сьвідками займаючої річи.

Точка, Анночка [*сїдають*].

Сцена пятнацята.

Попередні. Марійка [випадає з лївих дверий з китицею].

Марійка [*крізь сльози*]. Ользю! Ти знаєш, Головка просить о твою руку?

Точка, Анночка [*встають*].

Леонїд. То нечуване!

Ольґа [*показує їй свою китицю*]. Маєш доказ. А Борис вертає до тебе.

Точка, Леонїд, Анночка. А, а!

Марійка [*кидає свою китицю на землю*].

Ольґа. Нї, Марійко, підійми! Ми се инакше зробимо. Позволиш, щоб в твоїм імени відповісти?

Марійка [піднимає цьвіти]. Позволю.

Ольґа. А тепер пристаєш до нас, як обіцяла, до борби проти неправди, а за водворенєм правди і вселюдскої волї?

Марійка. Тепер вже пристаю.

Ольґа, Анночка, Марійка [*обнимають ся*].

Сцена шіснацята.

Попередні. Борис [*ведучи Теодору*], *Головка* [*ведучи Калитку, виступають з лївобіч*], *Олена* [*пізнїйше з правобіч*].

Калитка. Дїти мої, Марійко і Ользуню! Тут панове просять о вашу руку, але чогось знов инакше. Я сам не знаю, що їм сказати.

Ольґа. Дорогі отченьку! Ви менї обіцяли не давати що до мене рішучого слова нїкому, поки я не скажу вам свого. Тому позволю собі відповісти, але вже разом, за себе і за сестричку Марійку. Сї панове зробили собі з нас не шутку, — то було-б простиме, — але дійстно предмет поганого, нелюдского торгу, котрий покривають що найкрасшим словом людскої мови, бо словом любови.

Даруйте, панове, хто любов свою зміняє з дня на день, так як одежу, той єї певно не знає. Бо, або любов єсть, тодї єсть одна, — а де єї більше, там певно нема. Позволять тому панове, що в відповідь на ваші задушевні бажаня звернемо вам символи вашої любови назад. [*Кидає китицю під ноги Головки*].

Марійка [*кидає під ноги Бориса. Обі: Ольґа і Марійка заслонюють собі очи хустками*].

Головка [*до Бориса*]. Колеґо?

Борис [*до Головки*]. Товаришу? [*Оба усувають ся в глуб сцени і незамітно виходять*].

Точка [*до Ольґи*]. Най вас Господь благословить за ваш розум і науку, яку ви тим вітренникам подали. [*Цїлує єї в голову*]. Як всї дївчата підуть вашою дорогою, то певно такого торгу більше не буде, але правдива любов і правдиве щастє оживе в родинї і суспільности нашій.

[*До Калиток*] Дорогі сусїди, нїчого журитись, маючи таких дїтий; в їх розумі і їх будучність, о много певнїйша і надїйнїйша, чим у всїх наших родительских заходах. Ось і я користаючи з нагоди представлю вам молодця, котрий не бажає вашого маєтку анї підмоги нїякої, а бажає лиш ангела своїх думок, вашої мудрої Ольґи...

Леонїд [*стає перед Калитками, складаючи руки*]. Так, достойні добродїї!

Калитка, Теодора [*позирають на Ольґу*].

Ольґа [*вельми засоромлена. До Леонїда*]. Однак під услівєм, що перше кінчимо свої науки. [*Клякає коло матери і ховає своє лице в єї руках*].

Калитка [*благословлячи обоє*]. Най вас Господь благословить!

Олена [*виступаючи на перед*]. А то се був нижник трефовий? Дивіть! Дивіть!

Заслона паде.

15 VIII 1895